

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Georg Saxild:

Brødrene Støttrup

(Særtr.)

GEORG SAXILD

BRØDRENE STØTTRUP

EN FORFØLGELSESHISTORIE FRA
PIETISMENS TID

SÆRTRYK AF SAMLINGER TIL
JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI

FRA »HISTORISK SAMFUND
FOR VIBORG OG OMEGN«
∞ TIL DETS MEDLEMMER ∞

AARHUS

TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET

1909

Brødrene Støttrup.

En forfølgelsehistorie fra pietismens tid.

Af Georg Saxild.

Ude i Farsø sogn, nord for Viborg, ligger der en lille by, som hedder Støttrup. Her bode i Kristian d. 6.s tid en mand ved navn Jens Olesen; han var bødker. Tidligere havde han boet i Nibe; nu var han fæster under Hvandstrup. Jens bødker var gift med Mette Andersdatter, og dette ægtepar havde fem børn, fire sønner og en datter. De to af sønnerne var håndværkere: Anders (f. 1698) var guldsmed og bode i Viborg, og Lauritz var remmesnidersvend. De to andre sønner, Morten (f. 1703) og Niels (f. 1708), havde gået i den latinske skole i Aalborg og var blevne studenter i 1728. Datteren Anne Marie var hjemme hos forældrene i Støttrup; hun var en svagelig stakkel, forpint af sygdom, og mangel gang »i ganske urolige tanker«.

Sikkert havde den brave bødker i Støttrup aldrig nogen sinde drømt om, at han eller nogen af hans lille kres skulde sætte hans majestæt kongen af Danmark og Norges pen i bevægelse. Men skæbnen vilde det så; og Jens bødkers skæbne hed Morten.

I.

Morten Jensen Støttrup havde efter sin dimission fra Aalborg skole i 1728 væsentlig været henvist til at sørge for sig selv. Efter at have deponeret var han taget ud som huslærer. Han havde haft kondition dels i Aalborg, dels i Norge, dels i København. Examen philosophicum havde han taget 1731 sammen med sin broder Niels. Nu forberedte han sig til attestats. Men forberedelsen har vist været så som så. Morten var nemlig en urolig natur, et grublende og vistnok noget tungsindigt gemyt; og den tid, han levede i — pietismens og herrnhutismens tid herhjemme —, havde givet hans tanke- og stemningsliv et præg, som blev skæbnesvangert for ham og alle dem, der var udgæede fra Jens bødkers hjem ovre i Farsø sogn.

Allerede da Morten Støttrup konditionerede i Aalborg, og endnu mere da han efter 1731 var kommen til Norge, havde han fået sine øjne opladte for kirkens forfald. Navnlig havde skriftestols-institutionen været ham til stor forargelse. Dette: at åbenbart store syndere kunde gå frit til sakramentet, at de gik stiltiende, uden at bekende deres synd, og at de gjorde det på visse tider af året, altså ganske mekanisk, det kunde han ikke forlige sig med. Så begyndte hans samvittighed at plage ham, og han kunde nu ikke længre selv gå stiltiende til skrifte. »Derpå resolverede han, endskønt med gevalt i begyndelsen imod sin hoffærdige natur, at bekende offentlig sin sjæls tilstand med lydelig røst i skriftestolen, hvilket syntes nogen tid at soulagere samvittigheden. Men siden derefter, da han fornam, at præsterne ikke havde erfaring i sådan tilstand, men taledede ét for sjælen, når den begærede et andet, så tænkte han i sit hjerte med David: Jeg vil bekende mine overtrædelser for herren«. Og da han gjorde det, forlod gud ham hans synds ondskab. Så

holdt han sig fra brugen af alterens sakrament. Og ved at ransage skriften i guds ords lys, kom han til den nye opfattelse af nadveren, at denne var et kærlighedsmåltid, som Kristus kun havde indrettet til sin pine og døds ihukommelse. I denne overbevisning havde han fundet ro; og mere og mere havde han vundet styrke til at afdø fra kødets gerninger og sin egen vilje.

Helt uden påvirkning udefra havde han dog under denne krisis ikke været. Bl. a. havde han rådført sig med den daværende kapellan ved Trinitatis kirke i København, Peter Nikolaj Holst, ham der siden efter udvistes af landet for sine religiøse meningers skyld. Ved omgangen med denne mand har Morten rimeligvis fået sine religiøse meninger tilslebne. Selv havde han indhold og personlige erfaringer nok til ikke at tage sin overbevisning paa borg hos andre. Hvad han fik i de pietistisk-herrnhutiske krese, hvori han færdedes i København efter sin hjemkomst fra Norge, var et udformet program. Men dette program gjorde han til sit eget. Når han taler, er han Morten Støttrup, den mand, der har været plaget af »guds ånds indvortes tugtelser«, ikke blot et talerør for en lille religiøs klike i København.

Ladet til randen med sin nye tro kommer han 1734 ved pinsedagstide til Støttrup. Første pinsedag er han i kirke dér, og efter gudstjenesten beder han sognepræsten Jeremias Sander om lov til at præke i kirken Trinitatis søndag. Tilladelsen fik han; men da præsten siden erfarede, at Morten hos Mads Brøndum på Hvandstrup havde udtalt sig bespottelig om præsterne og deres embede, tog hr. Jeremias, som naturligt kunde være, sin tilladelse tilbage, og Morten forlod Støttrup, vistnok til stor lettelse for præsten, der ikke led den tanke at have en ulv i sin fåreflok.

Morten var draget til København. Men allerede knap

et halvt år efter at han havde forladt Støtrup, vendte han tilbage til Jylland, og den 13. november kom han til Viborg sammen med sin broder Lauritz. De tog ophold hos deres broder Anders, som var gift med Kirsten Andersdatter og bode i Brændevinsgaden (den nuværende Vestergade). Deres ankomst rygtedes snart i nabolaget, og folk, der havde børn eller pårørende i København, kom for at høre nyt fra disse. Men der kom også folk, som vel kendte lidt til Mortens religiøse standpunkt, for at tale med ham og få noget at vide om pietisterne i København. Af religiøst interesserede kom der således Peder Nielsen Koch og et par andre skomagerdrengene, Ole Jørgensen Pind, discipel af Viborg skoles mesterlektie, og nogle flere af skolens disciple o. a. Sammenkomsterne med disse antog ganske naturligt en opbyggelig karakter. Morten tog det nye testament og læste for dem af det, snart hele kapitler, snart enkelte stykker. Under bøn og gudspåkaldelse overvejede han meningen deraf og forklarede den så for de andre. Når talen kommer på katekismi lærdom, »er han meget kaut [forsigtig] i at sige enten et barn eller anden menneske, at de skal tro noget deraf, for så vidt enten Lutherus har skrevet eller han (Morten) lærer, og derfor flitteligen udsøger af den hellige skrift de bekvemteste, tydeligste og enfoldigste sprog, som kan forklare dem sagen«. Han synes ikke at have lagt skjul på sine egne meninger. Men lige som disse sammenkomster, efter alt hvad man får at vide om dem, aldeles afgjort havde en rent tilfældig karakter, således er det også fuldkommen sikkert, at Morten under sammenkomsterne mere optrådte som den der søgte, end som den der ledede.

Disse sammenkomster i Anders guldsmeds hus rygtedes nu ude i byen, og de kom bl. a. også Johan Mehl, præstens medhjælper i Nørresogn og Anderses mester, for

øre. Straks samme dag, han fik at høre om dem (den 15. november), meldte han sagen til sin sognepræst, hr. Niels Hertzberg, der atter forebragte den for stiftsprovsten, mag. Christen Lassøn Tychonius.

Magister Tychonius var en ilsindet ældre herre (f. 1680). Hverken det held eller det uheld, han havde haft i sit liv, ikke heller de mange kundskaber, han havde samlet sig, havde gjort ham til en vismand. Hans held bestod deri, at han ejede netop den åndfuldhed og det vid, hans samtid satte pris på, et løjerligt, stivbenet Per-Caudi-vid, og en usigelig platfodet åndfuldhed, der gør læsningen af hans skrifter fuldstændig uudholdelig for en nutidslæser. Dette provins-geni havde haft det uheld at lægge sig ud med selve fader Holberg. Magister Stygotius i »Jacob v. Thyboe« havde oprindeligt heddet Tychonius; og den Viborg-magister mente, at Holberg havde villet ramme ham, og satte himmel og jord i bevægelse for at få pedantens navn forandret. Holberg føjede ham og rettede navnet Tychonius (født Thygesen) til Stygotius (født Stygesen); men han glemte ikke sin jyske ven. Da denne fremkom med et forslag om oprettelsen af et universitet i Viborg, ved hvilket han vilde, at præsten ved domkirken (det var han tilfældigvis selv) skulde være øverste professor i teologi, hånede Holberg i »Den jyske fejde« denne cimbriske helt, »skjult under Levi kjole, der blive vil et lys på Viborgs høje skole«.

For dette »Cimbrers lys og Jyllands klare øje« skulde nu Morten Jensen Støttrup stedes, ikke for sin hæders skyld, men for at høre dommens og straffens ord over sig. Sammenkomsten mellem Tychonius og Morten fandt sted i nærværelse af monsieur E. Trelund (senere landsdommer, en søn af den Viborg-bisp) og løjtnant Falkenskjold (senere gift med en datter af afdøde Christopher Bartholin, øverste landsdommer i Nørrejylland). Ved

denne sammenkomst gik det noget hedt til. Tychonius var som sagt en vittig mand og lod sit vid spille over den stakkels Morten og hans »lærdom om den levende tro og dens bevisning i gerningen«. Men Morten var ikke den mand, der lod sig og sine lærdomme belé og bespotte. Han talte stiftsprovsten kraftigt til og sagde, at hans højærværdighed bar dyrets mærke i sin pande. Samtalen udartede til et regulært skænderi, og stiftsprovsten, hvis spørgsmål ikke direkte var rettede på de af Morten Støttrup antagne store og grove theses, »men oblique stilede derhen for at udlede, hvad for en giftig orme-bo og slange-rede, der lå under helligheds og enfoldigheds grønsvær skjult i hans hjerte«, endte med at tale til ham »mere af loven end af evangelio« — det vil rimeligvis sige: at skælde ham huden fuld.

Efter denne opbyggelige samtale meldte Tychonius sagen til biskoppen over hele Viborg stift, Johannes Trel-lund, og denne kaldte så Morten for sig den 16. november. Til stede ved det forhør, der nu blev afholdt, var: stiftsprovst Tychonius, hr. Niels Hertzberg (præst ved Nørresogns kirke), hr. Christian Sadolin, (præst til Søndersogn), og medtjenerne henholdsvis ved domkirken og Søndersogns kirke, d'hr. Henrik Steuner og Andreas Frost. Forhørets øjemed var at få klarhed over Morten Støttrups farlige vildfarelser og om muligt ved guds bi-stand at føre ham på bedre tanker. Hans farlige vildfarelser befandtes at være følgende: »at han aldeles nægtede børnedåben«, »ligeledes den herres Jesu hellige legems og blods sakramentlige delagtighed i den hellige nadver«, »ganske forkastede skriftestolen«; og endelig »syntes han-nem slet intet om det ved guds nåde iblandt os eta-blerede hellige prædike-embede, og om vor ganske kirke-tjeneste, ja sagde endog med udtrykkelige ord, at der var ingen ret Kristi kirke hos os, uden det kunde være den

usynlige, af få troende her og der bestående«. Disse hans farlige vildfarelser blev omhyggeligt protokolerede; men sammenkomstens andet øjemed, at føre ham på bedre tanker, blev ikke opnået. Så blev Morten da dimitteret med forbud mod at holde »samlinger« i Viborg, og med påbud om, når han havde været på besøg hos sine forældre i Støtrup, at forføje sig ud af stiftet.

To dage efter forlod Morten Viborg og begav sig ud til sit hjem i Farsø sogn. Men hævnen fulgte ham. Den 21. november publiceredes fra Nørresogns prækestol i Viborg et forbud mod »at herbergere bemeldte Morten Jensen Støttrup og hans broder Poul [skal være Lauritz] Jensen remmesnidersvend . . . eller at holde nogen offentlig eller hemmelig samkvem med nogen af dem under straf af kirkens disciplin foruden den straf, som den verdslige øvrighed dem — som hans kongelige majestæts mandaters modvillige overtrædere — kan tilsige,« — med opfordring til alle om at røbe brødrenes opholdssted for stadens magistrat og stedets sognepræst.

Cirkulærer af lignende indhold udgik i de følgende dage fra biskoppen til alle stiftets provster og præster og fra stiftamtmanden til byfogderne i stiftet og herredsfogderne i amtet. Sognepræsten i Farsø, den stakkels, forvirrede Jeremias Sander, fik særligt brev fra bispen om den fare, der truede hans sogn; og præsten advarede trolig sin menighed om søndagen og opsøgte om mandagen Morten for at omvende ham. Naturligvis lykkedes det ham ikke. Så gik han til Jens bødkers husbonde, Mads Brøndum paa Hvandstrup, for at få ham til at forbyde de gamle at beholde deres søn hos sig. Heller ikke det lykkedes; Jens bødker vilde ikke slå hånden af Morten, ja han drev endog sin frækhed så vidt, at han holdt sig borte fra kirken. Det var den gode Jeremias for meget! Han gik til herredsfogden og angav familien for ham.

Herredsfogden i Rinds-Gislum herreder var på den tid Christen Sørensen Thestrup, forfatteren af den i Samlinger til jydsk historie og topografi 1.—2. del optagne Rinds herreds krønike. Denne mand var — hans mange fortræffelige egenskaber ufortalt — en stiv og bornert ortodoks, der nærrede et oprigtigt had til al slags vranglære. Det har derfor næppe været ham ukært at tage affære her, hvor talen var om sektereri i hans eget embedsdistrikt. Under 6. december udstedte han et cirkulære (trykt anf. st. II 29—30) til samtlige præster i Rinds-Gislum herreder med opfordring til dem om »at advare alle og enhver i disse herreder, at de ikke søger eller tillader disse Jens bødkers sønner eller andre deslige sindede personer nogen slags forsamlinger til slig lærdoms øvelse hos dem at holde, ej heller disse personer over én nat at huse eller hæle« — under straf af 16 lod sølv for første nat og dobbelt op for hver følgende nat (Danske lov 6. 1. 4, jfr. 1. 24. 16).

Brødrene var imidlertid hos forældrene i Støtrup, og disse brød sig hverken om herredsfogdens eller deres husbondes forbud. De kunde ikke straffes med pengebøder, for de ejede intet. I over en uge skete ingenting.

Så kom den 15. december stiftamtmandens ovenomtalte cirkulære herredsfogden i hænde. Nu måtte der gøres noget ekstra. Christen Sørensen Thestrup lod dagen efter Morten sætte fast, holdt et politiforhør over ham i Jeremias Sanders og tvende andre præsters nærværelse og sendte ham derpå under bevogtning til stiftsbefalingsmanden i Viborg.

Til Viborg kom Morten Støttrup fredagen den 17. Han interneredes i sin broder Andersens hus, fra lørdag af under borgervagt. Her opholdt han sig til mandag den 30. december, da han af kaptajnen for borgerskabet,

Peder Gjedsted, efter magistratens ordre afhentedes fra sit logemente for at føres til arrest på rådstuen. Broderen Lauritz førtes af to af borgervagten til hr. Niels Hertzberg for at blive eksamineret, og da han blev befunden delagtig i samme vildfarelser som Morten, blev også han sat på rådstuen. Om eftermiddagen kom stiftsprovsten til dem i deres arrest. Som altid virkede Tychonius på Morten som en rød klud på en tyr. De skældte hinanden ud både på dansk og latin.

I arresten modtog brødrene flere besøg. Ikke blot havde byens gejstlighed stadig adgang til dem, men også lægfolk — venner og fremmede — aflagde dem visit. Når kæmneren bragte dem penge til deres forplejning, medførte han »en stor del af borgerskabet«. Også breve modtog de, og blæk, papir og penne havde de.

Her sad de nu nyår og Helligtrekonger over, før processen mod dem begyndte. Den 7. januar 1735 udtoges stævningen, og den 17. begyndte provsteretsforhøret over dem i Viborg domkirke. Præses i retten var stiftsprovsten Christen Lassøn Tychonius, assessorerne magister Albert Buck i Vammen (senere erstattet af hr. Henrik Steuner af Viborg) og Hans Sadolin af Viborg, der fungerede som notarius. Aktor var hr. Niels Hertzberg, i hvis pastorat de anklagede, Morten Jensen Støttrup og Lauritz Jensen Støttrup, jo havde begået deres forbrydelser. — Gangen i processen er denne: 1., 2. og 3. retsdag forhøres Morten, 3. retsdag tillige Lauritz, de følgende retsdage (20.—25. januar) føres der vidner over, hvad brødrene havde lært og gjort, over deres arrestation og liv i arresten o. a. m.

Straks første retsdag fremlagde hr. Niels Hertzberg protokollen over bispesforhøret den 16. november 1734. Morten protesterede mod referatets rigtighed. — Derefter forelagdes der Morten vidneeden; den vil han ikke aflægge.

Han beråber sig herved ikke på den juridiske grund, at han er anklaget, ikke vidne, men den religiøse, at såvel det andet bud som Kristus selv og hans apostle har forbudt eden. Efter at have taget de kraftigst mulige forbehold fritager retten ham for at sværge. — Så begyndte forhøret. Niels Hertzberg stillede som aktor spørgsmålene. Men hr. Niels var kun Aron; Moses det var præsidenten i den højærværdige ret. Koncepten til spørgsmålene eksisterer den dag i dag, og den er skreven med Christen Lassøn Tychoniuses let kendelige håndskrift og forsynet med tilføjelser af selve biskop Trelund. I forhøret må Morten oplyse sine religiøse meninger. Men da retten ikke vil finde sig i, at han med vrangelig anførte og misbrugte skriftens sprog eluderer aktorís spørgsmål, forlanger den, at han skal besvare dem med simpelt ja og nej. Derved vanskeliggjordes forhøret, ti Morten fandt det umuligt at svare uden anvendelse af skriftsprog — hvad det selvfølgelig også var, da han ellers ikke kunde begrunde sine standpunkter. Det nyttede ham imidlertid ikke; ti det »Cimbrers lys og Jyllands klare øje«, der sad i dommersædet, erindrede sig, som han senere hen udtrykker sig, »at guds ord og den hellige skrift var skreven og givet os, ikke til processer og protokoller, indlægger og propositioner, men til vor sjæls lys, hjertes trøst, våben mod djævelen, levnedstregler, og at dette kostbare øjne-vand ikke skulde bruges til fode-bad«.

Ligeledes klagede Morten over, at han uden forberedelse måtte besvare så indviklede spørgsmål som dem, der stilledes ham af aktor. I anledning heraf besluttede retten, at spørgsmålene til næste dag skulde gives ham beskrevne til skriftlig besvarelse. Herimod protesterede Morten; men dagen efter måtte han tage imod en kopi af spørgsmålene; han havde jo ingen fornuftig grund til at nægte det.

Derefter kom Lauritz for. Ham blev vidneeden ikke forelagt, og han slap med forholdvis få spørgsmål.

Så begyndte vidneførslen. Blandt de indstævnedede vidner var også Mortens og Lauritzes broder Anders Jensen Støttrup. Vidneeden forelægges ham, han nægter at sværge under påberåbelse af D. l. 1. 13. 16. Ikke desto mindre idømmes han faldsmålsstraf. — Ole Jørgensen Pind, discipel af mesterlektien i Viborg latinske skole, som ikke havde denne grund at påberåbe sig, da han kaldtes som vidne, men kun anførte sin frygt for at gøre noget imod sin samvittighed, blev også idømt faldsmålsstraf; og ved samme lejlighed blev kendt og dømt, at Ole Pind burde »sig selv til velfortjent straf og andre til eksempel som en overtræder af guds ord og kongens love at lide på hans beneficiers forlis, forvisning fra skolen, skoleret eller anden straf, hvad hans højærværdighed biskoppen hannem dikterer«.

Af hele provsteretsforhøret fremgår det på det tydeligste, at de »konventikula«, som Morten havde holdt i sin broder Andersens hus har haft den uskyldigste og, som før blev sagt, en rent tilfældig karakter. Morten havde ikke været om sig for at gøre proselytter; hans brøde var den, at han ikke havde afvist de nysgerrige eller dem, der kom til ham med bekymrede sind. Men det var ganske vist efter den tids lovgivning også en brøde. En brøde var det jo endog, at han i sit hjerte nærrede meninger, der afveg fra kirkens bekendelsesskrifter, at han havde holdt sig fra søndagsgudstjenesten og navnlig fra nydelsen af alterens sakrament. Han kunde altså være sikker på sin dom, hvis sagen gik til ende, uden at noget overordentligt skete.

Søger man af forhøret og vidneførslen over Morten Støttrup at gøre sig klar over hans religiøse standpunkt på denne tid, vil man finde, at hans kætterske meninger

består i: 1) tvivl om barnedåbens betydning, 2) forargelse over misbrug af nadveren, 3) opposition mod skriftestolsinstitutionen, 4) mistillid til præstestanden eller i det mindste medlemmer af den, 5) opposition mod brugen af eden. Luthers katekismus og kirkens andre bekendelsesskrifter vil han have prøvede på guds ord. Biblen, navnlig det nye testament, er for ham sandhedens kilde; dertil henviser han stadig. Menneskene skal nøje sætte sig ind i, hvad der er guds vilje, og handle derefter; troen kender man af dens frugter. Den ydre, synlige kirke har han ikke stor respekt for; men der findes en usynlig kirke af sande troende; til den føler han sig dragen. Præster og kirkeskikke behøver han ikke; gudstjeneste kan han holde med sig selv og sin bibel. Onde mennesker laster han, gode søger han at holde fast ved; dem taler han til, læser for og beder med. — Der kan vel næppe være tvivl om, at han har forsøgt at få sine nærmeste omgivelser — brødre og venner, måske også forældre — til, som han selv gjorde det, at se kristenlivets kerne i en inderlig tilegnelse af Jesu tanker og lydighed mod guds vilje, og at bibringe dem foragt for det, der for ham stod som plantninger, som herren ikke selv havde plantet og som derfor skulde oprykkes. Men at han ikke har trængt sig ind på nogen med sine lærdomme eller forkyndt sin lære højlydt på gader og stræder, det fremgår af hver side i forhøret. I mangt og meget føler han sig endnu usikker og famlende; han taler ikke om de religiøse ting som den, der har myndighed. Når provsteretten finder hans svar på dens spørgsmål »så tvetydige, dunkle og dubiøse, at denne ret ikke kan enten finde grund i deres dybheder eller føde sig på dem til nogen retsindig kendelses afsigelse«, så ligger dette — bortset fra spørgsmålet om rettens gode

vilje — vist mest i hele den søgende form, hvori Morten Støttrup's bekendelse fremkommer.

Morten havde, som før omtalt, fået genpart af aktors spørgsmål og, skønt modstræbende, medtaget dem i sin arrest til besvarelse. Her bearbejdedes han nu både af venner og fjender. Særlig to personer synes at have været virksomme ved denne lejlighed. Den ene var magister Johannes Treschow, søn af admiralitetsråd i Kristiania Gerhard Treschow og svoger til biskop Trelund, der havde været gift med hans søster Catharina. Morten omtaler ham som »en person, til hvem jeg tilforn havde fattet kærlighed«. Og Treschow fortjente sikkert denne sympati. Ugift var han, og rig var han også; »han fornøjede sig udi sit kostbare bibliotek og i at gøre godt imod fattige«. Også mod Morten viste han sit kærlige sindelag. Snart gav han ham penge, snart beklædningsgenstande, og trofast var han i at komme på besøg i arresten. Han har utvivlsomt ønsket at være Morten en god ven, og derfor søgte han at overbevise ham om det, der for ham selv stod som sandheden. Det lykkedes da også Treschow at få Morten til at nedskrive en besvarelse af de af aktor stillede spørgsmål, en besvarelse, der tager sig ud som en tilbagekaldelse af de meninger, han under forhøret havde fremsat, men som dog næppe har været ment således. Dette svar, som Morten underskrev den 23. januar og som fremlagdes i provsteforhøret den 25. blev dog ikke taget for gode varer af retten, der betegner det som »uendeligt, utilstrækkeligt og uforklarligt«. Der skulde mere til, for at den gode Morten kunde slippe for straf.

Mens man vel tør gå ud fra, at magister Treschows forsøg på at få Morten til at tilbagekalde sine kætterske meninger var udsprunget af velvillige følelser for den stakkels arrestant, er det vist utvivlsomt, at den anden

person, som bearbejdede Morten i arresten, næppe har været sympatetisk stemt over for ham. Denne anden mand var aktor i provsteretssagen, hr. Niels Hertzberg. Han var både som anklager og som præst i det sogn, hvor anklagede havde forøvet sine misgerninger, interesseret i at få denne sag ud af verden på den for Morten Støttrup mest ydmygende måde; og det er næppe forkert at tro om Niels Hertzberg, at han har brugt mag. Treschow som sit redskab til at blødgøre Morten, samtidig med at han selv gjorde hvad han kunde for at opnå sit formål: at få Morten Støttrup til for menighedens ansigt at erkende sine vildfarelser og gøre afbigt for sit frafald. Så meget er i hvert fald sikkert, at mens Morten siden hen stadig mindes mag. Treschow med velvilje, nærer han et vildt had til Niels Hertzberg, der ved denne lejlighed »fortryllede« ham, så at han ikke fulgte sandhedens vej.

Det blev nemlig resultatet af de to mænds virksomhed over for arrestanten, at denne, som i forvejen var blødgjort så vidt, at han havde kunnet afgive sit uldne svar af 23. januar på aktors spørgsmål, nu lod sig overtale til at underskrive en formelig tilbagekaldelse af alle sine hidtil nærede meninger. Udkastet til hans erklæring blev efter hans eget ønske forelagt ham af mag. Treschow, den person, til hvem han tilforn havde fattet kærlighed; og under suk og gråd, fortvivlelse og tårer renskrev Morten udkastet og den deprekation — forfattet af biskoppen —, som fulgte efter. Dette aktstykke er dateret 3. febr. 1735. — Nu var Morten mør. Han gik ind på biskoppens fordring om, at han skulde stå åbenbare skrifte i Nørresogns kirke. Før absolutionen gik Hertzberg, der skulde forrette ceremonien, efter eget sigende til ham og spurgte, »om han uden at have menneskelige eller kødelige hensigter, frivillig og utvungen havde bekvæmet sig til denne revokation og nu villig

vilde undergive sig den publikke absolution, derpå han svarede frivillig ja, og ydermere ønskede sig og mig guds nåde til denne forretning«. Så var jo alt i orden, og absolutionen fandt sted. Det var den 18. februar 1735.

Også Lauritz, der i et og alt var et ekko af Morten, var nu kommen på bedre tanker, hvilket blev konstateret i et forhør den 9. februar. Han slap dog fri for at stå offentligt skrifte. Men han og Anders guldsmed måtte kønt gå til alters sammen med Morten, da denne havde tilbagekaldt sine kætterier. — Arrestens døre åbnedes nu, og Morten og Lauritz tog ud til forældrene i Støtrup.

II.

Den 22. februar drog brødrene fra Støtrup til Viborg og den 25. sydpå ad Vejlevejen. I Nørre Snede sagde Lauritz farvel, og Morten gik ene videre. De sidste tiders begivenheder havde øjensynlig sat ham i den tilstand af reflektionsløshed, hvori man kommer, når meget sker og de skiftende tildragelser optager én uden at sætte éns selvtænkning eller handlekraft i virksomhed. Nu kom tilbageslaget. På vejen mellem Vejle og Fredericia ramte det ham, den stille, tunge, grublende Morten, som han gik sin ensomme vej, og intet forstyrrede ham i at tænke både på hvad der var sket med ham i Viborg og hvad der vilde ske med ham, når han mødte sine venner i København. Angeren over den gerning, han havde gjort, rædslen over måske at have fortørnet sin gud fulgte ham nu hele vejen; og på bæltet mellem Nyborg og Korsør følte han »en stor guds revselse i sin sjæl, hvilken kom til større virkning efterhånden, besynderlig da han kom igen til andre guds børn, som han

havde fortrolighed til, først i Korsør og siden i København; ti da havde han så stor undseelse for at tale med dem, at der var sat et skillerum af mørkhed imellem hans sjæl og deres, så at de endogså skyede ham som den, der havde gjort den allergroveste mordiske og misdædiske gerning«.

Til København kom Morten først den 30. marts, for han havde gjort ophold en 3 ugers tid i Korsør, hvor der var en del pietister. Den 2. maj fik han og hans broder Niels, studiosus ligesom han selv, logemente sammen »hos en brændevinsmand navnlig Anders Pedersen, boende i Fiolstræde ved Nørrevold i det hus, hvor den anden lygte fra volden sidder, og sammesteds findes tvende vinduer oven over døren« (af udskriften på et brev fra N. til M.). Samlivet mellem de to brødre blev dog ikke langt; allerede den 28. forlod Niels København, tog med en skipper til Hadsund og begav sig derfra til Støtrup. Der er absolut ingen grund til at tro, at Niels har haft bagtanker med denne rejse, og navnlig er der slet ingen mening i — som siden skete — at sætte Nielses rejse i forbindelse med biskop Trelunds død, for bispen døde den 12. juni, og Niels rejste fra København den 28. maj, hvorfor han ved sin afrejse ikke kunde vide, at »nu var vægteren borte fra dette Zions mure«.

Heller ikke omtales denne begivenhed med et eneste ord i et brev, som Niels skrev til Morten den 19. juni. Det handler i det hele kun om private sager og skaffer én et indblik i livet i disse brødres fædrehjem, som man uden det ikke vilde have fået. Niels havde efter en hel- dig 8 dages rejse truffet sine forældre »ved god legemets sundhed efter alderens og slæbets lejlighed, og derforuden i en bedre tilstand på sjælens vegne«, end han tilforn havde kendt hos dem, og han glæder sig ved, »at de jo mere og mere har samtykt i sandheden«, siden han kom

hjem. Med deres stakkels søster, Anne Marie, var det derimod elendigt fat — ikke i åndelig, men i legemlig henseende. Niels fandt hende »liggendes ved sengen«, næsten ukendelig. Der havde hun ligget siden 8 dage før påske. »Hendes legeme var overalt lige så ømt som en byld; hendes hænder var bagpå så hovne, at hver af dem var større end ellers to. Hun var aldrig god for at røre den mindste finger eller flytte hænderne af stedet; og der udflød stærk materie af dem, såvel som og nogle flere steder af legemet; og eftersom legemet overalt var så ømt, så kunde hun ikke tåle, at nogen rørte derved eller tørte sveden af hendes ansigt, så at den skidne sved var indgroet i huden, og hendes ansigt var lige så sort at se til som jorden. Hun kunde ikke tåle, at hendes negle blev afskårne eller hendes hår kæmmet«. Desuden var hun kun i stand til at hviske ganske sagte og med stort besvær. Ikke desto mindre havde hun god appetit og var heller ikke bleven mager. Bønderne kaldte hendes tilstand ellevildelse. Selv vilde hun hverken bruge medicin, badskær eller præst; men tålmodig var hun; Niels tror, at hendes tålmodighed overgår Jobs.

Andetsteds fra — gennem Farsø-præsten Jeremias Sander — får man mere at vide om Anne Marie og hendes sygdom. Præsten fortæller nemlig om, hvorledes han en dag havde villet se ind til hende; men uden for huset traf han Jens bødker, som fortalte, at datteren med sin moder var rejst til Nibe for at søge råd imod sin svaghed. Præsten trode nu, at forældrene i denne by, hvor de selv i mange år havde været bosiddende, kendte »en eller anden gudfrygtig og erfaren mand,« hvem de vilde konsulere om hendes svaghed. Først længe efter erfarede han, at der havde været noget muggent ved denne rejse. Dels havde den nok været ganske imod Anne Maries vilje, dels havde moderen efter sigende haft sin

datter hos en spåmand eller signekone. — En anden »ugudelig og superstiøs gerning« havde Jens bødker haft for med samme datter, idet han nemlig sammen med 4 andre mænd havde ført hende ud på marken, »hvor de havde gjort et hul igennem grundvolden af et jorddige og tre gange noget efter solens nedgang stiltiende trækede hende derigennem«. — Trods disse kraftige kure havde Anne Marie altså alligevel ikke keret sig.

Om Lauritz kunde Niels — i samme brev af 19. juni — melde, at han var kommen til Viborg og havde i sinde at nedsætte sig der. Hvis han tænkte på at gifte sig, vilde Niels se at få ham afskrækket derfra.

I øvrigt var alt vel i Støtrup; hidindtil havde Niels været fri for dispytter. — Heller ikke siden forefaldt der noget, som kunde bringe Niels på det sorte bræt. Præsten vidner, at han ikke hindrede sine forældre i at gå til den offentlige gudstjeneste.

Men så kom Morten hjem fra København den 11. oktober. Han traf sin syge søster liggende på gulvet i den tilstand, Niels allerede havde beskrevet for ham. Den særk, hun havde på, var »næsten kulsort og tillige hartad opslidt af det, at hun så længe havde haft den på legemet«. Skred sengeklæderne af hende, når hun vred sig af smerte, dækkede hun sig ikke til igen, for »skulde det ikke således være, så skete det heller ikke«, sagde hun. Hendes tale var forblømt, tit varslende; og Morten skrev et par dage i træk hendes udsagn op. Han har rimeligvis anset hende for inspireret. Han mener at kunne sige om hende som om Pavlus, at hun var som henrykt i den tredje himmel. Og flere år efter siger han, at hun var »begavet med meget dyrebare og ekstraordinære åndelige nådegaver«.

På forældrene havde Mortens hjemkomst haft den virkning, »at de ej alene lige så vel som sønnerne foragtede

og talte hånligt om al den gudstjeneste, som forrettes i kirken, men endog i gerningen lod påkende deres foragt«, idet de, uagtet sognepræstens formaninger, ikke blot havde holdt sig fra kirken en 10—12 uger, »men endog åbenbare deklareret sig mod kongens allernådigste, nyligen udgange forordning«. Stakkels Jeremias Sander, han var vel rejst i denne bevægede tid! Gik ikke Jens bødgers kone og sagde både til Rebekka i brohuset og Margrete i Gøtrup, at præsten prækede løgn og sladder, og at de ligeså gerne måtte se, at der kom en sort galt ind til dem, som at præsten kom! — Sønnerne selv var for resten skikkelige nok i deres mund; de foretog sig, efter Jeremias Sanders vidnesbyrd, ikke noget med flere i Farsø sogn end deres gamle forældre.

Men i en anden henseende viste de sig meget uskikkelige. Den 12. december døde deres stakkels søster. Hun havde inden sin død udtalt ønske om at blive begravet uden jordspåkastelse, og Jens bødker og hans sønner lod derfor hendes lig bringe op på Farsø kirkegård og begravede det der uden præstelig medvirkning og uden begravelsesceremonier. Christen Sørensen Thestrup véd endog at fortælle, at de vendte hendes hoved østerpå imod den ellers sædvanlige skik og brug. Det skete den 15. eller 16. december 1735.

Sikken en jul det trak op til at blive for Jeremias Sander!

Selve julehelligdagene fik han dog fred for brødrene. Morten og Niels gik nemlig den 23. december ind til Viborg og tog der ophold i deres broders, Anders guldsmeds hus. Morten »havde da ladet sig vokse et meget sælsomt og underligt skæg«. Hverken han eller brødrene gik i helligdagene i guds hus; »men de blev idelig ved at bespotte og ilde påtale vore præster og deres embede, såvel som vore kirker og forsamlinger.« I øvrigt levede

de stille. Navnlig har man Tychoniuses ord for, at Morten »holdte ej som tilforn nogen forsamling til at lære andre«. Ikke desto mindre fik de besøg af byens gejstlighed. Chr. Sadolin var hos dem den 26. og Niels Hertzberg den 27. Med denne sidste havde Morten et gammelt mellemværende; det var jo Niels Hertzberg, der havde fået ham til at tilbagekalde sine meninger og derved påførte ham alle de sjælekvaler, der var fulgt efter. Det fik den gode hr. Niels ved denne lejlighed tydelig at vide. Morten sagde, at »hans sjæl var i marter og pine« over den bekendelse, han havde aflagt i Nørresogns kirke, at Niels Hertzberg »havde myrdet hans sjæl dermed«, og at han »tillige med andre [mag. Treschow] havde forført ham til at vige fra sandhed og antage løgn«, ja at præsten »i særdeleshed havde fortryllet ham og ført ham ind i satans strikker«. Om gudstjenesten havde han sagt, at »han vilde hellere gå i horehus og der se på de skændeligste vederstyggeligheder, dog ikke at bedrive dem, end i vore kirker at høre og se den gudstjeneste, dér forettedes.«

Den nye biskop, Andreas Wøldike, kunde naturligvis lige så lidt som sin formand lade sådanne kætterier gå ustraffede hen. Han aftalte derfor med stiftsprovst Tychonius, at denne om formiddagen og han selv om eftermiddagen skulde indkalde Morten og hans brødre til ny eksamen. Men da Tychonius stævnedes dem for sig, lod de ham svare, »at når de fik noget ærinde at tale med ham, skulde de vel af sig selv komme til ham«. Derefter rejste de bort fra byen.

»Morten Støttrup kom dog alt jævnlig om natten til broderen, guldsmedesvenden, og gik for dag bort igen. Hvilken omgang meget nær havde forårsaget en lastværdig uro iblandt den ubetænksomme pøbel mod bemeldte guldsmedesvenden Anders Jensen Støttrup, der-

som ikke magistratens hastige og vittige anstalt havde fundet middel uden ulejlighed på én gang at hindre al uorden«. De nærmere omstændigheder herved var følgende: Anders og Lauritz blev kort efter jul ved midnatstid af omtrent en halv snes sammenrottede borgere i Viborg opjagede af deres seng og med pryglere drevne ud af byen. Da Lauritz dagen efter (den 17. jan.) gik op på rådstuen og klagede over denne voldshandling til magistraten, svarede denne, at den ikke kunde sætte vagt for deres dør. Samtidig havde de sammenrottede indfundet sig og anmodede om, at Anders og Lauritz ved offentlig trommeslag måtte forvises byen, hvilket blev dem bevilget og derefter sat i værk. Dette var »magistratens hastige og vittige anstalt«. Borgerne truede med at slå arme og ben i stykker på brødrene, hvis de én nat derefter blev i byen. — Så tog Anders og Lauritz ud til Nørgård, »hvor de af Mathias Gandorff, der i religionen som i alt andet elskede det usædvanlige, blev vel modtagne«. Lauritz blev på Nørgård til efter påske, rejste derpå til København og tog senere ophold i Slagelse. Han går hermed foreløbig ud af sagaen.

Således var stiftsstadens Viborg nu rensat for Støttrupper, og scenen forlægges igen til Farsø sogn. Her havde Jeremias Sander imidlertid surret rundt som en flue i en flaske. Den 13. december havde han ved to mænd ladet fornæmme hos Jens bødker og hustru, hvorfor de i så lang tid ikke havde været i kirke; men Jens bødker havde svaret, at han havde været i kirken det, som han agtede at komme der. Så havde præsten haft bødkeren i enrum for sig — også det forgæves. Derefter spidsede Jeremias Sander sin pen og anmeldte sagen for herredsfogden, der lod de gamle indkalde for politiretten og mulkterede dem — de havde intet at betale med. Endvidere skrev Jeremias til provsten og til biskop-

pen. Det hjalp. Den 11. januar 1736 beordrede bispem forfølgelse mod Jens bødker og hans familie, og den 13. anmodede han stiftsprovsten og præsterne samt medhjælperne i Viborg om at afgive deres skriftlige vidnesbyrd i sagen, hvad de også de følgende dage gjorde.

Den 20. januar udgik provsteretsstævningen, og den 30. blev provsteretten holdt i Vognsild kirke. Dommerne var herredsprovsten Pejter Pejtersen Jessen, sognepræst til Tisted og Binderup, med assessorerne Iver Enevoldsen, provst over Slet herred og præst for Strandby, Bjørns-holm og Malle, og Michel Wittrup, provst for Rinds herred og sognepræst for Gislum og Testrup menigheder. Som aktor var beskikket Jeremias Sander. Dokumenter blev fremlagte og vidner blev førte; men hvem dér ikke mødte, var Jens bødker, hans hustru og deres sønner. Derimod indfandt der sig en ubekendt dreng, som til den højærværdige ret overleverede et indlæg, skrevet af Morten*). Dette indlæg nægtede retten dog at tage til protokollen. Den udsatte sagen til den 7. februar, og da heller ingen af de anklagede den dag mødte, til den 27. februar. Mortens indlæg blev på aktors begæring læst og akteret på anden retsdag; og på tredje retsdag fremlagde aktor sit indlæg — eller rettere et indlæg skrevet af Christen Sørensen Thestrup, for Jeremias Sander var for forfjamsket til at kunne lave den slags ting. Hvor- efter sagen optoges til dom den 22. marts næstefter.

Imidlertid var følgende foregået. En dag — rimeligvis den 13. februar — var Morten Støttrup med sin broder Niels hos Jeremias Sander for at lade ham vide, at de næste dag rejste bort sammen med deres forældre. »Jeg blev vel uformærket glad«, skriver Jeremias, »over, at de vilde tage her fra menigheden; dog fandt jeg mig

*) Vil blive trykt herefter som bilag.

ganske rådvild, hvad jeg skulde gøre. Deres sag hvilede til doms, og jeg havde gerne ønsket, de havde blevet her at få deres dom med dem. Men hvad skulde jeg gøre? Her var ingen råd eller middel til at få dem her belagt med arrest. Jeg gik hver dag inderlig bekymret og urolig i mine tanker, befrygtende, at som de gik ledige og løse ud og ind, hvor de vilde, at flere, det jeg dog trolig og uafsladelig ved guds nåde forebygde både med åbenbare og særdeles formaninger, skulde hænge efter og give agt på disse bedragelige ånder og deres lærdom, skønt jeg ikke fornam, de foretog sig noget mod flere her end deres gamle forældre.« Efter at have parlamentet noget med dem måtte Jeremias lade dem løbe. Og han tilføjer: »Jeg takker hjertelig den gode gud, som efter sin store nåde har våget over denne menighed, at i så lang tid, de har gået ud og ind iblandt os, er dog ingen uden deres forældre blevne forførte af dem; ja, jeg takker hjertelig den gode gud!«

De anklagede rejste altså bort (14. febr.). Allerede i nogen tid havde Jens bødkers bortsolgt af deres ejendele i Støtrup. De må vel have forudset, hvad der ventede dem: ikke blot provsteretsforfølgelsen, men også at de vilde blive opsagt af deres husbonde, Christen Meyling, der fra 1735 var ejer af Hvandstrup. De kunde derfor bryde op med kort varsel. Men da de nu vilde af sted og gik til husbonden med stemplet papir til et pas, ja endog betalte ham den til påske forfaldne husleje, nægtede Christen Meyling at give dem pas. De rejste derfor uden noget sådant. Det samme gjorde Anders, der fulgte dem på deres flugt. Han havde jo siden hin magistratens »hastige og vittige anstalt« været hjemløs. Hans kone var en snavs person, der ikke skulde holde ham fast, og det ældste af hans to små pigebørn var på Niels Hertzbergs foranstaltning blevet taget bort fra

hjemmet og sat i kost hos en mademoiselle Gludstrup. Anders havde altså intet mere, der bandt ham til Viborg, hvor han jo ikke engang måtte vise sig. Derfor henvendte han sig til sin gamle mester, Johan Mehl, for at få skudsmål fra ham. Men hverken det kunde Anders få, ikke heller rejsepas af magistraten. Så rejste han, ligesom forældrene, af sted på sit ærlige ansigt. Brødrene Morten og Niels behøvede ingen passer; de havde deres testimonier i lommen.

Fra Støtrup tog Jens bødker og hans familie til Aarhus (17. febr.) for derfra med smakken at sejle til København. Men det var frost og hård modvind, og smakken gik ikke. Så var der intet andet for dem at gøre end efter et fire dages ophold i Aarhus at tage vejen gennem Jylland og Fyn.

III.

De kom så langt som til Nyborg (27. febr.). Her mødte der dem de samme hindringer som i Aarhus; vind og vejr var dem imod. Det blev dog næppe Støttrupperne nogen slem skuffelse, at de nødtes til at stoppe op i Nyborg; for her viste det sig, at de havde venner — og det til dels formående venner. Der var således af gejstlige: kapellanen Hans Lemming (Helweg: Den danske kirkes historie II, s. 78), og af verdslige: rådmand og byfoged Jacob Lerche (Personalhistorisk tidsskrift IV, s. 274), bække venner af den pietistisk-herrnhutiske bevægelse, der i Nyborg havde adskillige tilhængere både i over- og underklassen. Af disse meningsfæller fik Støttrupperne besøg i deres logis, med dem talte de om deres religiøse hjerteanliggender, og blandt dem cirkulerede det indlæg,

Morten havde sendt provsteretten i Vognsild den 31. januar. Selvfølgelig kunde disse sammenkomster ikke holdes hemmelige; og da der nu i Nyborg var en sognepræst — Hans Hansen Frich hed han —, der var alt andet end venlig stemt mod den nye lære og også nok kunde have lyst til at ramme ud både efter sin kære kollega Hans Lemming og efter rådmand Jacob Lerche, så greb han med begærlighed denne lejlighed og angav brødrene Støttrup og deres forældre først for borgmesteren i Nyborg, derefter for den fynske stiftsøvrighed. Den 6. marts, godt 8 dage efter deres ankomst, blev de 5 jyder arresterede efter stiftsbefalingsmandens ordre. Hverken Jens bødker, hans hustru eller Anders guldsmed havde deres passer i orden, og på Morten fandt man »en kompromitterende koncept« (til hans indlæg i provsteretten). Stiftsbefalingsmanden over Fyn, Christian Sehested, og biskoppen i Odense, Christian Ramus, gjorde indberetning herom til kongen den 8. marts, og denne svarede under 17. s. m. med et reskript, hvori han befalede Sehested og Ramus, at de skulde henvise forældrene til deres hjem og sende sønnerne til stiftsbefalingsmanden og biskoppen i Viborg og bringe dem i sikker forvaring, på det at sagen imod dem dér kunde blive undersøgt. Og til Viborg gik der et par dage efter, den 23. marts, kongelig ordre til de nævnte to mænd om, at de skulde fordre brødrene for sig, eksaminere Morten angående det hos ham fundne projekt (som samtidig oversendtes), indeholdende åbenbare vildfarelser, og udforske hans og hans brøders ugrundede meninger i religionssager, samt forsøge, om de vilde lade sig undervise eller ej. Fremturede brødrene i deres vildfarende meninger, skulde stiftsøvrigheden forfatte en dom, som de dog, inden den blev publiceret, skulde tilsende kongen tilligemed en relation om sagens sammenhæng og beskaffenhed, og derefter afvente videre kgl. ordre.

»Ti«, lød kongens strenge ord, »omendskønt vi ikke vil, at uskyldige folk skal anses som kættere, eller at de mennesker, som af skrøbelighed kunde fare vild, straks under et skin af den rene lærdom med bitterhed og en blind nidkærhed skal forfølges, men vores alvorlige vilje er, at deslige mennesker med en sagtmodig ånd skal hjælpes til rette, så er vi dog ingenlunde sindede nogen tid at se igennem fingre med dennem, som foragter vores sande evangeliske lutherske religion og kirkens uskyldige skikke bespøtter og beskæmmer, kirken som et Babel ud-råber, tilråder andre at separere sig fra kirken og dens samfund, udstrør andre farlige vildfarelser i landet og som forførere drager andre på farlige afveje med sig«.

Imens sad provsteretten i Vognsild kirke og virkede. Forbryderne var ganske vist over alle bjærge; men det lammede ingenlunde den højærværdige rets nidkærhed. Netop dagen før kongen udstedte sin sidst omtalte ordre til stiftsøvrigheden i Viborg — altså den 22. marts 1736 —, faldt dommen i Jens bødkers og hans families sag (trykt i Jydske samlinger II, s. 52 ff.). Dommen lød for Mortens vedkommende på fredløshed, og for Niels og hans forældres vedkommende også på fredløshed, dog kun hvis de vægrede sig ved at tilbagekalde og afbede deres vildfarelser. Denne dom fik aldeles ingen betydning og kom kun til at stå som et vidnesbyrd om rettens gode vilje.

Under alt dette sad Jens bødker, hans hustru og 3 sønner i arrest i Nyborg. Nu skulde de i henhold til den kongelige befaling overføres til Viborg. Dette gik for sig på følgende måde: Den 4. april tidlig om morgenen blev de under vagt befordrede ud af Nyborg, og noget før kl. 10 ankom de til Odense, hvor de »efter den lejlighed« blev meget høfligt annammet af magistraten og gelejdet op paa rådhusalen. Men af den store mængde menigmand blev de her som siden i hver købstad, de

kom til, ansete for de groveste misdædere. I Odense blev efter anmodning af Morten det kongelige reskript af 17. marts, som de endnu ikke kendte, læst op for dem. Han fandt, at det lød skarpt og alvorligt, men følte sig dog efter oplæsningen så frigjort og fornøjet i sit hjerte, at han næppe gav agt på den store mangfoldighed af mennesker, som i alle vinduer på bægge sider af gaderne og ellers uden for husene beskuede ham og hans ledsagere. Under oplæsningen var der »et skjult guds barn«, som holdt sig tæt ind til Jens bødkers kone og uformærket stak hende nogle penge i hånden.

Så gik da rejsen i øsende regnvejre videre til Middelfart, hvortil de kom om aftenen kl. 8. Der blev de modtaget af en så stor mængde af almuen, at de næppe kunde komme ind i »cortegalen« (corps de garde'en, vagtstuen), hvor byfogden var tilstede og befalede vagten at passe på dem om natten. Senge var der ingen af.

Næste morgen, den 5. april, blev de i en færge sat over til Snoghøj under ledsagelse af byfogden og en vagt på 6 mand. Her blev forældrene af den Middelfart-byfoged sluppet løs af arresten; de måtte blot ikke vende tilbage til Fyn. For gode ord og betaling fik sønnerne dog lov til at tage dem med til Vejle. Og af sted gik toget: to vogne under bevogtning af en sognefoged og to ridende karle med skarpladte geværer. Byfogden i Vejle vilde absolut have haft dem af sted til Horsens endnu samme aften; men en feltskær, »som ellers var sætledommers der i byen« [?], fik dog dette hindret; og da der heller ingen senge var i Vejle tinghus, gik han i kavtion for fangerne og skaffede dem, dog under vagt, hen til en bager i logemente. Der fik de en smule varmt at rekreere legemet med og to senge at ligge på om natten.

Fredagen den 6. kom de til Horsens omtrent kl. 10

om formiddagen. Her vilde borgmesteren ikke tillade, at de gamle fulgte med længre. Sønnerne gav så forældrene de penge, de havde, og blev derpå som dagen i forvejen på to vogne, under ledsagelse af to karle og med en rytter ved siden — alle tre med skarpladte geværer — førte lige til Viborg. Hertil ankom de lørdagen den 7. april. Arrestdøren lukkede sig bag dem, og vinduerne tilskoddedes.

Forældrene, som jo måtte gå, kom først til byen den 9. Dagen efter gik de gamle fra Viborg til deres husbonde i Farsø for at erhverve sig deres pas, om det var muligt, og derefter at se om de med fartøj kunde komme fra Løgstør til København. De skal hos Chr. Meyling have opnået deres hensigt og også være komne til København, hvorfra de dog straks tog til deres søn Lauritz i Slagelse. Her er de rimeligvis bægge døde.

IV.

Viborg snapsting begyndte den gang på den »næste fredag efter påske«, hvilken dag i 1736 faldt på den 6. april. Da brødrene Støttrup ankom den 7., var Viborg altså lige i begyndelsen af snapstingshalløjet. Stiftsøvrigheden havde foreløbig nok at gøre med pengeforvaltning og kunde ikke tage sig af Støttruppernes sag straks. Brødrene måtte derfor oppebie tidens fylde i arrest bag tilskoddede vinduer. Arrestlokalerne var i byens nyopførte rådhus (nu Viborg stiftsmuseums bygning), i kælderetagen. Der var kun én egentlig arreststue, og her sad de i begyndelsen alle tre. Senge, stole, bord, lys, mad o. s. v. måtte de selv skaffe sig for 6 sk. pro persona om dagen. Men allerede den 10. april skiltes de ad, »på det

den ene ikke skulde forhærde eller hindre den andens omvendelse«. Morten blev i arreststuen, Niels og Anders anbragtes i nogle mindre værelser, som efter deres eget sigende var »meget elendige, mørke og stinkende huller«, men efter magistratens påstand var »de bedste appartements, vi haver her, hvor manganen arrestant nok så fornem som de Støttrupper både før og siden har været indsat.«

Samtidig med at de skiltes ad, fratoges der Morten en del brevskeer, deriblandt nogle eksemplarer af det indlæg, han havde sendt til provsteretten i Vognsild, og det forbødes brødrene at have omgang eller korrespondance med nogen som helst. Således sad de afspærrede fra omverdenen, under borgervagt, indtil sagen imod dem kunde påbegyndes.

Den 23. april blev retten sat. Stiftsbefalingsmanden, baron Christian Guldencrone til Vilhelmsborg, præsiderede, og biskoppen, Andreas Wøldike, sad hos. For denne høje ret fremstod først den usselige Anders guldsmed, som forhørsprotokollen med karakteristisk ligegyldighed for hans person kalder Lars; næste dag Niels og de følgende to dage alt det ondes ophav Morten. Forhørene drejer sig så godt som ikke om, hvad brødrene har gjort, men kun om, hvad de tror og mener om forskellige teologiske materier. Under sagen inddrages således slet ikke deres forbrydelser fra 1734; ikke heller dem, de muligvis har bedrevet i Nyborg. Den eneste lovovertrædelse, de må afgive forklaring om, er deres forhold ved søsteren Anne Maries begravelse. Ellers forhøres de kun om navn, alder o. s. v. og om deres kætterier. Interessen ved forhørene er derfor væsentlig knyttet til den måde, hvorpå brødrene optræder for retten. Og her er det da navnlig interessant at lægge mærke til, med hvilken myndighed og modenhed Morten Støttrup gør rede for sine anskuelser. Siden

provsteretsforhøret i Viborg 1735 er han bleven en mand. Han svarer klart og bestemt på biskoppens spørgsmål, undgår enhver tvetydighed i sine svar, står ved, hvad han har sagt, selv de krasseste udtalelser, undskylder sig ikke, tager det fulde ansvar for, hvad han har talt og gjort. Han véd, at gud er med ham — og han håber måske på, at kongen også er det.

Den 26. april sluttede forhørene, og dommen skulde nu afsiges. Da der ikke længre var nogen grund til at holde brødrene adskilte, fik de atter lov til at komme sammen i den samme arreststue; borgervagten ophævedes; men det var dem vedblivende forbudt at have omgængelse og korrespondance med deres tilhængere. — Hvorledes deres arrest har været, får man ikke let noget begreb om. Borgmesteren, Arnoldus Chr. Dyssel, siger, at det var en »meget skikkelig arreststue, hvor de kunde hel vel se både at læse og skrive; og var vindusskodderne ikke anderledes tillukte, end de selv kunde oplukke dem, når de vilde — det de og gjorde udi mørk vejrlig. At det var mørkt hos dem, tør de vel ikke understå sig at sige; ti det kan bevises, at Morten St. fast daglig kunde se der at spinde, Niels at skrive og læse, Anders at udstikke signeter og andet mere«. Men i denne meget skikkelige arreststue med de tilskoddede vinduer, har der dog vist alligevel været temmelig mørkt, selv om Dyssel påstår, at »vindusskodderne er så konditionerede, at der er mere end lyst nok i stuen, når de end er tillukket«. Arrestanterne fik i virkeligheden kun det lys, der kunde trænge ind til dem gennem sprækkerne i skodderne.

Da forhøret over brødrene var sluttet og beskrevet, afsagde stiftsbefalingsmanden og biskoppen en dom over Støttrupperne, lydende for alle tre brødres vedkommende på landsforvisning. Dommen indsendtes under 21. juni til kongen, ledsaget af den forlangte relation om hele

sagens sammenhæng og beskaffenhed. Man må håbe, at hs. maj. havde nogen fornøjelse af relationen — dommen var han i hvert fald ikke fornøjet med. Under 10. avgust reskriberede han stiftsøvrigheden i Viborg, at det var hans vilje og befaling, »at disse trende personer [Støttrupperne] skal jævnlig undervises endnu i 6 uger i deres kristendom, således at byens gejstlighed dagligen går til dem, tilligemed undertiden biskoppen selv taler med dem for at overbevise dem med sagtmodighed og af den hellige skrift, om de vilde forlade deres vildfarelser«. Derefter skulde biskoppen gøre indberetning, og så vilde den kgl. resolution falde i sagen.

I henhold hertil anmodede biskoppen under 23. avg. magistraten om, at der, når præsterne indfinder sig til denne forretning hos arrestanterne, måtte anvises dem et kammer for dem selv på rådhuset, og at byens tjener måtte få ordre til at transportere dem til og fra dette kammer, samt til og fra bispegården, når biskoppen selv ønskede at tale med dem. — Den 27. avg. kaldte biskoppen første gang arrestanterne til sig og foreviste dem det kongelige reskript in originali. At Støttrupperne ikke blev glade over udsigten til at skulle gæstes daglig i 6 uger af byens gejstlighed, forstår sig af sig selv. Ingen af byens gejstlige, sagde de, kunde undervise dem; ti de var blinde og blindes ledere. Skulde gejstligheden undervise dem om de punkter, over hvilke de tidligere var bleven eksaminerede af stiftsbefalingsmanden og biskoppen, så kunde de ikke anse det for noget, der førte til kristendom, men til sektereri. De vilde sige bispem forud, at præsterne skulde finde dem ganske »intractabiles« (umedgørlige). I øvrigt bad de hs. højjærværdighed om at skrive til kongen, at de langt hellere vilde sluttes i bolt og jærn og lægges i det værste fangehul, ja pidskes med ris, endsom foruroliges med sådanne besøgelse. — Det hjalp

dem alt sammen ikke. Bispens forhandlede med dem i fire stive timer og formanede dem det bedste han kunde, men måtte endelig, træt af at tale og bedrøvet over deres hårdnakkethed, lade dem gå fra sig for den gang.

Næste dag, den 28., mødtes byens gejstlighed (de 6 præster og lektor Rosenstand-Goiske) hos biskoppen, og rollerne blev nu fordelt således mellem dem:

Hver mandag skulde Chr. Sadolin forklare og bevise dem »børnedåben med sin salige nytte«; hver tirsdag N. Hertzberg »forklare alterens sakraments *materiam coelestem* og salige nytte«; hver onsdag Henr. Steuner forklare »*notas veræ ecclesiæ* og at samme gud ske lov høre til vor lutherske evangeliske kirke«; hver torsdag Hans Sadolin forklare »guds ords kraft og salige nytte, udvortes læst eller hørt og prædiket«; hver fredag Jac. Graae forklare »vor kirkes lærdom om konfession og skriftemål, samt afløsningens grund og nåde«; hver lørdag lektor Rosenstand bevise »prædikeembedets kraft og guddommelige indstiftelse«; hver søndag C. Lassøn Tychonius bevise »edens guddommelige befaling, ret og hellighed«.

Stiftsprovsten var endnu samme dag hos brødrene. Men da han vilde have dem med op i det kammer, biskoppen havde fået magistraten til at anvise gejstligheden til brug så længe undervisningen stod på, så vilde Støttrupperne ikke følge ham derop. De gentog for stiftsprovsten omtrent de samme ord, som de dagen i forvejen havde svaret bispen. Og da stiftsprovsten ikke desmindre begyndte sin undervisning om edens hellighed, svarede de ham ikke, men gik alle tre fort og spankede hart frem og tilbage på gulvet, så han ingen gehør enten fik eller havde.

Mod flere andre af byens præster opførte de sig omtrent på samme måde, navnlig mod d'hr. Steuner og

N. Hertzberg. Morten sagde til Steuner, »at han anså det ikke anderledes, at han skulde lade sig undervise, end om man imod hans vilje vilde gøre ham fuld med brændevin«. Da undervisningen begyndte, gav de sig alle tre til »med fulde trin at løbe frem og tilbage udi logementet og iblandt så igennem vindverne, alt for at vise, at de ingenlunde vilde høre mig«. — Det samme gjorde de, da N. Hertzberg »på en venlig og sagtmodig måde vilde undervise dem om herrens nadvers guddommelige indstiftelse«. Ham kaldte de desuden en folketyv og røver, fordi han i sin tid havde fået Anders' ældste pigebarn fjernet fra hjemmet og sat i skole, den gang »da faderen skammelig forlod både hustru og børn«, d. v. s. den gang da Anders og Lauritz ved »magistratens hastige og vittige anstalt« blev forvist byen. — Og når Hertzberg vilde i stilhed fremsætte guds ord og deraf overbevise dem, sagde Morten: »Nu kommer I med mørkhedsens lænker at binde mig på ny! Vig bort fra mig, Satan«, og så begyndte han og de andre på ny at støje.

Da disse forargelige optrin havde gentaget sig hver dag i tre uger, i hvilken tid biskoppen havde været borte på visitatsrejser, kaldte denne retsindige, upraktiske Pernittengryn, der ved sin hjemkomst jo snart havde erfaret, hvor lidet gejstlighedens undervisning havde frugtet, de uopdragne Støttrupper for sig igen og spurgte dem »udi al sagtmodighed« om deres legemlige og åndelige tilstand. Da de klagede over, at de ikke fik deres »forpflegningspenge« (3 mk. ugentlig) udbetalt til fulde af kærneren, gjorde biskoppen anstalter for, at dette forhold kom i orden. Men deres beklagelser over præstebesøgene i arresten kunde den gode biskop ikke tage sig af. Han havde afværget og forebygget hos stiftamtmanden, »at en viss mand [rimeligvis Tychonius, med hvem Wøldike som Trellund før ham lå i evige spektakler] ikke fik sin vilje

frem, som af al formue stræbte efter at få dem med magt førte til prædikens hørelse i domkirken«. Men over for kongens bestemte ordre kunde han jo, selv om han havde villet det, intet gøre. Og da brødrene ved denne lejlighed indgav en memorial til kongen, som de allerede havde skrevet den 3. sept., men ikke havde kunnet levere bispem før nu, så indsendte han den ikke, da den var »opfyldt med injuriøse ekspressioner«. Han polemiserede mod deres udtalelser i denne memorial og mindede dem bl. a. om, at nu var tre uger af deres undervisningstid gået og altså kun tre uger tilbage, hvorfor der knap nok var tid til at få den kongelige resolution forandret, før det var for sent. — I tre timer lykkedes det ikke den stakkels biskop at bringe de fortvivlede, obsternasige mennesker til fornuft. Lige så lidt held havde han med sig, da han senere hen havde Morten for sig alene og atter ofrede tre timers formaninger på ham.

Så fortsattes da tre uger endnu den samme oprørende mishandling af de arme brødre. De værgede for sig ved en lige til det sidste gennemført brutalitet mod de syv præster. Ubarmhjertigst var de mod den gamle, hidsige og svagelige stiftsprovst Tychonius. En dag sagde Morten til ham »alt for at bringe mig af min kontinance og sagtmodighed«, at han (stiftsprovsten) havde drukket for meget, og at han ikke var skikket til at kunne tale enten med ham eller nogen om noget magtpåliggende. Og en anden dag diverterte Morten sig med at give stiftsprovsten den lignelse, at han (M.) »havde forleden dag hvælv et glas over tre fluer på sit bord og havde sat en edderkop ind til dem, som pinte dem, hvilket skulde appliceres på de tre Støttrupper i deres arrest og den præst, som daglig kom til dem og plagede dem«. Værst behandlede de dog den gamle mand den sidste dag, han var hos dem. De lod sig bringe mad, just da

de så, stiftsprovsten kom; »en kvinde var da til bords med dem, som var Anders Støttrupps kone; de blev da alle fire ved deres forsæt, satte sig ned at æde, lod bringe grød, fåremælk, gode stegte ål til sig af bysvendens kone, kerede sig ikke efter, hvad provsten sagde og handlede med dem, gav ham en memorial at læse, som de sagde, de havde indgivet biskoppen«. Og under disse forhold måtte det cimbriske lys forklare og bevise dem edens hellighed! — Intet under, at Tychonius slutter sin beretning med disse ord: »Således har jeg ved mine anbefalede informationer megen møje haft, men ingen frugt bragt, såsom jeg altid har fundet alle de tre Støttrupper ikke plat så spidsfindige som Morten, ikke plat så il-sindede som Niels, ikke plat så grove og ulærde som Anders, men dog alle tre lige intraktable og intolerable«.

Dette havde de jo også fra først af sagt biskoppen, at de vilde være. De vilde ingen lærdom tage imod; de vilde holde fast ved deres kristendom. Ja stundom drillede de endogså præsterne med at beråbe sig på, at det var kongens vilje, at de skulde undervises i »deres kristendom«; det stod med rene og klare ord i re-skriptet.

Omsider fik da de seks ugers undervisning en ende. Biskoppen fik fra hver af de syv gejstlige en indberetning om dens forløb, og den 19. oktober lod han for fjerde gang brødrene kalde for sig, konfronterede dem med deres lærere og læste samtlige syv indberetninger højt for dem, idet han meddelte dem, at han agtede at sende dem alle syv ind til kongen. »Da de gode Støttrupper hørte denne efterretning, tabte de al kontenance; skønt de intet imod attesternes indhold havde at indvende, så påstod de dog, at ordene alle, som var passerede, skulde også have været indførte«; og bispen og præsterne »fik lige titul«: sadducæere og farisæere; biskoppen »fik

især den karakter, at han var en hykler«. — Men tilbagekalde deres meninger vilde brødrene ikke, og så gik de igen i arresten efter en kort formaning af bispem.

Om hvad der således var passeret opsatte biskoppen en vidtløftig relation til kongen. Den 6. december sendte han den ind, idet han under påberåbelse af apostlen Johanneses ord i hans 2. brev, vers 10 og 11 indstillede sin og stiftamtmandens dom af 7. juni til stadfæstelse.

Da Morten havde kaldt bispem en farisæer og en hykler, vilde den brave biskop Wøldike sanke gloende kul på hans og hans brøders hoveder ved at betale deres bitterhed med kærlighed. Han »konniverede derfor udi yderste måder med den frihed, som de brugte udi arresten, samt de besøgelse, hvilke de havde snart af én, snart af en anden ven«. Brødrenes afspærring fra omverdenen, der havde varet siden 28. april, ophævedes altså, og de fik lov til at gå fra deres arreststue ind i byens tjenerstue for der at nyde varme — hvad de unægtelig nok kunde trænge til i november måned. Men ak, »Støttrup eksten-derede sådan frihed så vidt, at han oplukte vindveskod-derne for arreststuen, hvorved lejlighed gaves at tale igennem vindverne med hvo de behager«. Folk i Viborg begyndte at tale om bispems »utilladelig moderation og medlidenhed med disse Støttrupper, og snart vilde beskyldte hs. højærværdighed for samme principia, de var af«, og borgmesteren fandt sig foranlediget til tvende gange at lade indberette til bispem, »at visse anseelige personer indfandt sig hos Støttrup og brødre og der sig lang tid opholdt med samtale«. Men arrestanterne kunde ikke ret vel henvises til at opholde sig i arreststuen, før den blev til at opvarme, og derfor måtte biskop Wøldike på egen bekostning lade opsætte en kakkelovn i byens arrest, hvorpå han under 22. december anmodede borgmesteren om, at det måtte blive pålagt

byens tjenere »nøjere, end en tid lang af dem skal være sket, at agte derpå, at ingen får slig frihed [til at besøge arrestanterne], ihvo det også være må«.

Kongens afgørelse lod længe vente på sig. Først under 18. januar 1737 udgik der kongeligt reskript til stiftsøvrigheden i Viborg om, at kongen havde resolveret, at dommen over Støttrupperne skulde forandres således, at Anders skulde sættes 14 dage på vand og brød, Niels til at arbejde blandt de ærlige slaver i Fredericia fæstning indtil videre og Morten til samme arbejde på Bremerholm, ligeledes indtil videre. Alle tre brødre skulde derhos love at leve stille og tale med ingen mennesker om deres principia i religionssager. Mortens skrift [ɔ: hans indlæg] skulde kasseres i overværelse af byens gejstlighed. — Kancelliet tilføjede under 19. s. m. den befaling, at Morten skulde »ved bekvemteste lejlighed, som mulig bedst lod sig gøre til søs med først afgående skiberumme«, transporteres til København, og Niels skulde føres til Fredericia under behørig varetægt.

Efter at stiftsøvrigheden således havde fået sin landsforvisningsdom kasseret, galdt det om på værdigste måde at få de nye domme, som måtte fældes i henhold til det kongelige reskript, affattede og eksekverede. Stiftsbefalingsmanden var stemt for den hastige retsforfølgning: allerede den 7. februar skulde dommene afsiges, hvorpå Anders straks skulde spases i fængsel og Niels og Morten lægges i jærn, indtil de kunde blive ført bort hver til sit sted. »Til hvad tid dommene skal afsiges, vil gøres kund en dag eller to forud, på det gejstligheden og andre, som er kuriøse, kan indfinde sig og være overværende ved samme forretning«. Biskoppen foretrækker dog en langsommere forretningsgang og vil ikke have dommene afsagte, før fangerne kan føres bort med det samme; og han mod-

sætter sig stiftsbefalingsmandens smukke plan om at lægge de to af brødrene i jærn.

Biskoppen satte sin vilje igennem, og først den 18. februar forkyndtes dommene for brødrene Støttrup. I overværelse af byens gejstlige og nogle flere »kuriøse« kaldtes brødrene frem en for en — først Anders, så Niels og endelig Morten —, og hvers dom læstes op for ham, hvorpå der forelagdes ham »en forpligt« til underskrift. Men hvad vistnok hverken kongen, kollegiet eller nogen af dommerne havde ventet, skete: ikke én af brødrene vilde underskrive.

Dermed var i virkeligheden de fældede domme tilintetgjorte, eftersom der til straffen var knyttet den betingelse, at brødrene skulde love at tie stille med deres religiøse meninger. Ikke desto mindre blev Anders straks hensat på vand og brød, og Niels blev sendt ad Fredericia til. Morten blev derimod i Viborg for at vente på skibslejlighed fra Randers.

Endnu samme dag, som dommene var afsagte, indberettede stiftsøvrigheden til kongen, at brødrene havde nægtet at underskrive tavshedsløftet, og at dommene allerede var eksekverede for Anderses og Nielses vedkommende. Hvad skulde der nu videre foretages i sagen? Kongen svarede under 8. marts, at Anders, da han ikke havde villet underskrive den ham forelagte forpligt, skulde sendes til København sammen med Morten. Og således skete det. Den 18. marts var de undervejs, og den 6. april blev der kvitteret for deres modtagelse på Bremerholm. — Niels gik imens i Fredericia fæstning og arbejdede i jærn på vand og brød.

V.

Det havde oprindelig været kongens hensigt, at Morten skulde arbejde blandt de ærlige fanger på Bremerholm (reskript 1737 25. jan.); men allerede 9. februar fik de deputerede i søetatens generalkommissariat ordre til, at de, når han kom, skulde levere ham til kommandanten i citadellet, og denne fik samme dag befaling til at modtage ham og hensætte ham »på det sted, hvor Coyets tjener tilforn har været arresteret« — »dog at han ikke bliver pålagt noget jærn, men ellers vel med vagt forsynet«. Han skal daglig formiddag og eftermiddag arbejde i smedjen, stadig under vagt; og der skal daglig gives ham enkelt brød og 4 sk. dansk til hans underholdning.

Morten kom dog aldrig til at arbejde i smedjen; ordren herom tilbagekaldtes allerede den 22. febr. — altså omtrent 1½ måned før han og Anders kom til København. Kongen havde åbenbart forandret taktik over for brødrene; de skulde ikke straffes, men der burde endnu en gang forsøges, hvad åndelig påvirkning kunde udrette hos dem. Ikke blot hos Morten og Anders, men også hos den stakkels Niels, der arbejdede i jærn i Fredericia. Allerede 12. april resolverede kongen i konseljjet, at Niels skulde overføres til København, og under 20. s. m. blev det ved kgl. reskript pålagt konsistorialråd, sognepræst ved Holmens menighed, mag. Mathias Hwiid, at han flitteligen skulde besøge brødrene for at bringe dem fra deres vildfarelse til den rette vej; kongen ønskede efter fire ugers forløb at erfare, hvad håb han derom havde. Allerede den 2. maj kunde Hwiid meddele, at Morten og Anders havde modtaget ham »med den allerstørste kærlighed, høflighed og venlighed samt med allerunderdanigst taknemmelighed mod Deres kgl. maj. for

denne nåde«. Samtidig anmodede han om at få sig adjungeret en god mand til hjælp i denne forretning og om nogle indrømmelser til fangerne. Under 10. maj bevilgede kongen, hvad han bad om. Professor, sognepræst ved Trinitatis kirke Christian Langemach Leth skulde hjælpe Hwiid, og det tillodes brødrene »at have blæk og pen for skriftlig at forfatte, hvad betydelige ting, de allerede har talt med dig (Hwiid), så og deres trosbekendelse ordentlig og tydelig«. Anders skulde desuden have udleveret den liden pose med guldsmedeinstrumenter, som var bleven ham frataget ved hans ankomst til citadellet.

Den 10. juni ankom Niels, lænket på hånd og fod, til kastellet. Brødrene var altså samlede igen. I forening arbejder de nu på en fremstilling af deres sag og af deres trosbekendelse. Allerede i juli måned er de færdige. Første afsnit, der ganske naturligt former sig som et forsvarsskrift, er dateret den 1., trosbekendelsen den 12. juli.

Brødrene Støttrup har uden tvivl ment, at der ved denne lejlighed åbnedes dem udsigt til at føre deres sag frem for selve hans kgl. majestæt, i hvem de hele tiden havde set en ophøjet meningsfælle. At kongen selvfølgelig aldrig vilde få deres forsvarsskrift at se, faldt ikke de stakkels fanger ind. I Viborg havde de følt sig omgivet af fjender. Her var de blandt venner. Hørte ikke netop de to mænd, som den fromme konge havde givet dem til vejledere, til de allermest fremtrædende tilhængere af den religiøse retning, som brødrene selv tilhørte? og var det muligt at tænke sig, at disse to mænd og deres høje beskytter kunde andet end skaffe de tre fængslede brødre oprejsning for al den forfølgelse, de havde været udsatte for? Forsvarsskriftet bærer derfor også klart vidnesbyrd om, at det har været brødrene om at gøre dels at frem-

stille sig selv så uskyldshvide som det blot var muligt, dels at få ram på deres fjender i Viborg og Nyborg. Mærkelig nok er det særlig biskop Wøldike, de retter deres angreb imod; stiftsbefalingsmand Guldencrone, der dog faktisk havde været brødrene en bitrere fjende end den skikkelige bisp, omtales ganske anderledes sympatetisk.

Om brødrenes behandling under deres ophold i citadellet og om deres forhandlinger med d'hr. Leth og Hwiid i denne tid foreligger der ingen oplysninger. Forsvarsskriftet og trosbekendelsen, i hvilken brødrene havde fremsat deres meninger om »den sande og falske religions principia«, har vel afgivet forhandlingsgrundlaget, og at forholdet mellem fangerne og deres københavnske lærere har været af en hel anden karakter end det mellem brødrene og gejstligheden i Viborg, synes at fremgå af den måde, hvorpå Leth og Hwiid i deres indberetning af 28. oktbr. 1737 til kongen omtaler de tre arrestanter. De roser brødrene, fordi de har modtaget dem med den allerstørste kærlighed, venlighed og ydmyghed. Ganske vist kan de ikke fritage de Støttrupper for at være henfaldne til separatismum eller skjule, at brødrene på deres spørgsmål, om de var sindede at forurolige kirken med at forplante deres forbemeldte meninger om separatismo, havde givet et utilfredsstillende skriftligt svar (dateret 14. sept.).

Men hvad forslog al personlig sympati mellem præsterne og fangerne mod dette ene, at de Støttrupper på ingen måde vilde forpligte sig til tavshed om deres fra kirkens lære afvigende meninger? Der var her et stridspunkt mellem brødrene på den ene side, og alt hvad der var af avtoritet i Danmark-Norge på den anden side, et stridspunkt, som man ikke kunde komme over. Avtoriteterne fra kongen nedefter vilde på ingen måde finde

sig i at slippe Støttrupperne løs, så længe de ikke havde afgivet et bestemt tavshedsløfte. I og for sig havde hverken kongen eller hans nærmeste kirkelige rådgivere noget imod, at disse tre separatister i stilhed arbejdede på deres egen saliggørelse, når de blot ikke forstyrrede kirkens udvortes rolighed. Og noget andet eller mere ønskede brødrene i grunden slet ikke at få lov til. Når der desuagtet ikke kunde opnås nogen overenskomst mellem Støttrupperne og avtoriteterne, lå det i, at datiden ikke var i stand til at foretage en distinktion, der forekommer os nutildags så naturlig: mellem folk, der har en mening, som de ikke vil opgive, og folk, der har en mening, som de på enhver som helst måde vil agitere for. At have en mening, særlig en religiøs mening, og at virke for denne menings udbredelse ansås for at være et og det samme. Det var uimodsigeligt, at brødrene var separatister; derfor ansås de for agitatorer. Skønt det står fast, at disse brødre, hvis liv og virken vi har kunnet følge så at sige fra dag til dag ikke har foretaget sig andet end at »forarbejde« deres egen og deres gamle forældres salighed og ikke har villet andet, skønt dette fremgår af enhver side i forhørsakterne og idelig og atter forsikres af brødrene selv, var der dog ikke et menneske i kongerigerne Danmark og Norge — fra kongen til pøblen i Viborg —, der ikke nærrede den uforgribelige anskuelse, at disse mennesker var farlige for samfundsroen, blot fordi de nærrede separatistiske anskuelser. Det mindste, der derfor kunde kræves af dem, var et uforbeholdent tavshedsløfte. Dette vilde brødrene ikke give; deres samvittighed forbød dem at forpligte sig til at tie til al den ugudelighed og bespottelse, der kunde komme til at møde dem i deres fremtidige liv. Her forbeholdt de sig deres frihed, »dog er det i det øvrige fornemmeligen vor sag at skøtte os selv og, så vidt os

dertil gives lejlighed og frihed, at holde os i enrum og have med os selv at gøre«.

Men sagen imod dem måtte jo føres til en afslutning. Lige siden hin ulykkelige 6. marts 1736, da den stakkels flygtende bødkerfamilie var bleven arresteret i Nyborg, havde den sidste forfølgelse stået på, og endnu var man lige vidt trods undervisning og overtalelser og dom og fængsling. Kongen, som havde haft brødrenes sag til overvejelse siden 28. okt. 1737, sendte derfor under 31. januar 1738 sagen — Hwiids og Leths erklæring, Støttrupernes forsvarsskrift, trosbekendelse m. m. — til sit nyoprettede generalkirkeinspektionskollegium og forlangte dettes allerunderdanigste forestilling om sagen. Som bekendt var Mathias Hwiid medlem af dette kollegium, og da han jo havde været brødrenes lærer og sjælesørger, så længe de havde siddet fængslet i citadellet, blev han den, som fik størst indflydelse på kollegiets behandling af denne sag. I et brev af 24. februar 1738 foreslog han, 1) at kollegiet skulde beordre ham at forelægge Støttrupperne en del spørgsmål »til deres endelige og sidste besvarelse«, og 2) at der fra kollegiets side skulde gøres skridt til at undersøge, hvad den verdslige og gejstlige øvrighed i Viborg »med et bitter, ubetænk- som og pavelig forhold« havde foretaget sig af uretfærdigheder og hårdheder mod de stakkels brødre.

Kollegiet fulgte hans forslag og afsendte den 8. marts tre skrivelser, én til d'hrr. Leth og Hwiid, en anden til stiftsbefalingsmand Guldencrone og en tredje til biskop Wøldike.

Leth og Hwiid skulde atter spørge brødrene, om de vilde tie stille med deres meninger, og Støttrupperne svarede nu som før, at de ikke kunde forpligte sig til absolut tavshed, men henviste til, at de var stiltfærdige folk, der så meget som muligt skyede samkvem med

andre; for så vidt kunde de tilsige tavshed (skriv. 15. marts).

Güldenchrone erklærede sig under 17. apr. over de ham stillede spørgsmaal om, hvorledes Jens bødker var bleven behandlet af sin husbonde, og brødrene af den verdslige øvrighed i Viborg.

Wøldike, som skulde gøre rede for gejstlighedens optræden over for Støttrupperne, svarede først den 22. maj med en meget lang og grundig, men også noget affekteret erklæring, bilagt med 15 forskellige attester. Erklæringen er så indtrængende, at kollegiet finder sig foranlediget til, da erklæringen først af hver især af kollegieherrerne er gennemlæst og derefter kollegialiter i generalkirkeinspektionskollegiet overvejet, at meddele bispen, at han »har i alle poster, så vidt Deres embede og hs. kgl. maj.s befalinger gav anledning til, vist den kærlighed og sagtmodighed, som ej alene sømmer sig en redelig og forsigtig biskop, men som i slige tilfælde alene pryder sandheden og dens lærere. Vi kan altså ej forbigå at give eders højærværdighed denne vores inderlige glæde til kende, og som vi vilde ønske, at alle andre både gejstlige og verdslige, som har haft med disse usle mennesker at tale eller at gøre, deri havde lignet eders højærværdigheds eksempel [det var én til Tychonius], så bede vi tjenstligst, at eders højærværdighed vilde fremdeles både ved Deres eget opbyggelige og kærlige forhold og ved eftertrykkelige erindringer og formaninger indprente stiftets ej alene gejstlighed [stakkels gamle Tychonius!], men endog andre eftertænkende [hvem ?] at efterfølge Kristi sind i kærlighed, medynk og tålmodighed, fornemmelig imod enten skrøbelige eller vildfarende, om sådanne oftere skulde forekomme, som det eneste middel at forekomme deres videre affald fra vor evangeliske kirke og at be-

holde hos dem nogen adgang til deres overbevisning og redning«.

Da nu alle disse erklæringer og attester var indhentedede, kunde generalkirkeinspektionskollegiet fremkomme med sin indstilling til kongen. Den er dateret den 10. juli 1738. Kollegiet erklærer: »Endskønt vi allerunderdanigst må tilstå, at det hverken med guds eller naturens lov er overensstemmende, med nogen udvortes straf, stor eller liden, om det end ikkuns måtte være relegation og forvisning af nogen sted eller land, at anse blotte vildfarelser, allerhelst iblandt os, som efter vor evangeliske kirkes lærdom bør anse al tvang og verdslig straf i religionssager for et papistisk tyranni og herredømme over samvittigheden, så længe vildfarelsen ej medfører andre åbenbare forgribelser eller forstyrrer rigets og kirkens sikkerhed og udvortes rolighed, og derfor ej heller understår os allerunderdanigst at råde eders kgl. maj. de til seperatismum henfaldne Støttrupper for deres blotte vildfarelsers skyld med videre arrest, relegation, forvisning til et vist sted eller anden udvortes straf at belægge; så dog, siden bemeldte Støttrupper i deres indgivne skrifter rent ud har deklareret, at de ej kan forbinde sig til at lade vore kirkeskikke være gode eller ej til andre at tale om deres særdeles meninger og især dem, hvorved de på det hårdeste antaste og fordømme både vor evangeliske kirke og dens lærdom og skikke så og de i kirken og staten indførte og uomgængelige stænders anstalter og forretninger, af hvilke meninger, om de skulde tage overhånd, adskillige onde suiter kunde anlediges, så er vi af de allerunderdanigste tanker, at den almindelige sikkerhed ej kan tillade, at de tvende af disse brødre, Morten og Niels Støttrup, som er studerede og har både gaver og drift til at føre andre på disse deres farlige tanker, så længe de er ved dette sind og

derfra ej vil vige, forbliver og med frihed opholder sig i eders kgl. maj.s riger eller lande, ikke for at pålægge dem det som en straf for deres vildfarelser, at de skal rømme riget, men alene ved sådan en fornøden forsigtighed for kirkens og landets rolighed at forebygge videre ulempe såvel for landet og andre undersætter som for dennem selv«. I henhold hertil indstiller kollegiet, 1) »om eders kgl. maj. allernådigst kunde finde for godt at lade Morten og Niels Støttrup af kongelig mildhed forunde deres frihed samt dennem tillades at opholde sig, hvor de behager enten uden for eders maj.s riger og lande eller i eders maj.s købsted Altona«; 2) at den tredje broder Anders, som er ustuderet »og som forsikres lidet talende og stille«, skal holdes tilbage i kastellet efter de andre brødres bortrejse »for at betænke sig, om han kunde forpligte sig til at leve rolig som tilforn« og love tavshed om sine meninger; dog må han ikke nedsætte sig i Viborg stift; »men ifald han sig dertil ej forskriver, måtte han følge brødrene til Altona«; 3) at der tilstås brødrene en almisse til klæders og rejsens bekostning, »uden hvilken hjælp ingen af dem formår at skjule deres usle krop, mindre at betale rejsen«.

Denne elendige, forhyklede indstilling, hvis ræsonnement i hovedsagen gik ud på dette: separatister må ikke straffes, ikke engang med landsforvisning; derfor skal Støttrupperne heller ikke straffes, men have deres frihed, dog således, at de kun må opholde sig uden for riget eller i Altona — denne indstilling var Kristian den 6. for mild; han vilde end ikke tåle, at brødrene tog ophold i Altona. Iøvrigt approberede han i konseljets møde den 25. juli sit kollegiums indstilling og tilstod brødrene 100 rdl. til klæder og rejsen. Ved reskript af 1. august 1738 tilkendegav han generalkirkeinspektionskollegiet denne sin kongelige vilje. Kollegiet henvendte sig til lovens

væbnede arm, den tidligere kongelige livkarl, daværende politi- og borgmester E. J. Torm, for at denne kunde besørge Morten og Niels ud af landet. Han henvendte sig til dem den 20. avg., forelagde dem en tavshedsforpligtelse til underskrift; de nægtede at underskrive. Torm leverede dem udskrift af kongens resolution til gennemlæsning, og næste dag bragte han dem 100 sldl. samt gav dem kopi af resolutionen. Otte dage efter, den 28. avg. 1738 om morgenen kl. 7, førte han de to studenter fra citadellet til toldboden, hvorfra de bragtes om bord i et skib, som førte dem til Lybæk.

Den ustuderede, lidet talende Anders blev foreløbig holdt tilbage i kastelet for at betænke sig. Han fik sig aldrig betænkt. Derfor måtte Frederik den 4.s livkarl og Kristian den 6.s politimester endnu en gang begive sig ud i citadellet med et tavshedslofte til underskrift og den kongelige resolution samt 50 sldl. i lommen. Anders vilde ikke underskrive, fik resolutionen og pengene overleveret; og den 4. oktober 1738 bragtes han til toldboden og førtes i Torms hosværelse om bord hos en skipper, som bragte ham til Lybæk. Inden sin afrejse overvandt han sin tavshed så vidt, at han bad om at måtte få sine to børn ned til sig i Lybæk. »Hans hustru, som er et ugudeligt og liderligt menneske, forlangte han ikke, ej heller vilde have hende hos sig; og om børnene ikke måtte lades ham, bad han, de måtte tages fra moderen og hos andre opdrages«. Med disse kærlige ønsker forlod Anders de danske strande.

VI.

For en nutidsbetragtning synes den straf — for en straf var det dog —, der ramte brødrene Støttrup, urimelig hård. Jo klarere man fastholder, at det, de dreves i landflygtighed for, var dels de ganske betydningsløse sammenkomster i Anders guldsmeds hus i Viborg, dels deres kætterske meninger, dels deres modstand mod at opgive disse meninger og mod at aflægge løfte om at tie stille med deres vildfarelser, desto mere må man forbaves over straffens strengthed. Krævede virkelig den danske stats sikkerhed, at disse tre brødre måtte stødes ud i det fremmede?

Datiden så anderledes end vi på en sag som den, der er skildret i det foregående. Der kan næppe være nogen tvivl om, at en betragtning som den, der ligger til grund for mag. Tychoniuses forslag om, at Støttrupperne skulde tvinges til at overvære søndagsgudstjenesten i Viborg, eller den, der kommer frem i stiftsbefalingsmand Guldencrones plan om at lægge Morten og Niels i lænker, så snart dommen over dem var forkyndt, var ganske anderledes i overensstemmelse med den velmenende portions opfattelse af, hvorledes man skulde gå frem mod kættere, end den relative tolerance, som både biskop Wøldike, generalkirkeinspektionskollegiet og kongen af Danmark og Norge lagde for dagen. Wøldike, der i hele denne sag balancerede på en ragekniv, i det hans overordentlige samvittighedsfuldhed og måske også hans frygt for de mægtige kollegieherrer i København fik ham til i lige høj grad at stræbe efter at undgå strengthed og slaphed, undgik jo trods al sin forsigtighed ikke at blive beskyldt af den gemene mand for at være af samme principia, som de Støttrupper var af. At også kongen og kollegiet var lemfældige i deres fremfærd mod brødrene, fremgår

af, at stiftsøvrighedens landsforvisningsdom af 7. juni 1736 forandredes til den karrikatur af en dom, vi kender. Når kongen ikke approberede stiftsøvrighedens dom, betød det, at han ikke straks vilde anvende lovens yderste strengthed mod disse vildfarende mennesker; han vilde give dem en chance for at slippe på lempeligere vilkår. At han ved at beordre brødrene underviste af den viborgske gejstlighed begik attentat på sjælemord over for tre skikkelige undersætter, hvis værste forbrydelse ikke var, hvad de havde gjort — ti det var så godt som intet —, men hvad de mente, det faldt hverken kongen eller hans rådgivere ind.

Så var da Danmark-Norge lykkelig blevet befriet for disse mennesker, som ikke blot havde overtrådt landets love, men også vist modvilje mod den enevældige konge. Men dermed er vi ikke færdige med de Støttrupper. I Slagelse sad den fjerde broder, Lauritz remmesnider, og hans stakkels gamle forældre — om deres suk og tårer tier historien. Derimod har den endnu et lidet kapitel om de sørgelige rester af den Støttrupske familie, som blev tilbage i Viborg.

Som foran omtalt var Anders gift. Med sin hustru Kirsten Andersdatter (en datter af herredsfogden i Rinds-Gislum herreder, Anders Aalestrup, og søskendebarn til Chr. Sørensen Thestrup) havde han to døtre: Mette Cathrine, som var født i Skive 1731, og Anna Maria, som var født i Viborg 1734. Allerede i maj 1735, kort efter den første forfølgelse mod brødrene Støttrup, var Mette Cathrine på foranstaltning af mag. Johan Treschow og på hans bekostning bleven sat i skole hos mademoiselle E. L. F. D. Gludstrup i Nedergade, »som uværdig er anbetroet adskillige godtfolks børn her i Viborg under information i læsen og skriven«. Barnet gik i skole hos hende til september og lærte i denne korte tid — i en

alder af 4 år — først at stave i ABC'en og dernæst at læse indenad i katekismen, »som hun halvdelen af bogen havde igennemlæst«, hvorhos hun var »bleven undervist i adskillige små børnespørgsmål angående kundskab om den treenige guddom og deres [sic!] gerninger, hendes dåbs pagt, dens nytte og kraft og andet mere, som et barn [på 4 år!] af begyndelsens elementer bør fornemmelig undervises og øves udi«. Barnet var af gud begavet med et godt næmme og langt forud for sin alder i udvikling.

I september måned tog faderen det imidlertid ud af skolen imod mag. Treschows vilje og afvidende, og beholdt det hjemme hos sig til 1736 23. januar. Kort i forvejen var Anders guldsmed dels af pøbelen, dels ved »magistratens hastige og vittige anstalt« bleven fordrevet fra byen; og Mette Cathrine blev da efter opfordring af Niels Hertzberg, med biskoppens samtykke, helt fjernet fra sit hjem og sat i kost hos mlle. Gludstrup. Det var dette skridt, som indbragte N. Hertzberg det hædrende tilnavn »en folketyv«. Biskoppen og »nogle få guds børn« betalte foreløbig for Mette Cathrine hos mademoisellen. Hvad det stakkels barn her blev undervist i, må helst erfares af den gode mlle. Gludstrups egne ord.

»Da hun, som da var siden Bartolomæi dag 1735 indtrædet i sit alders 5. år, på ny igen skulde informeres af mig, blev hun da foresat at lære Lutheri liden katekismus udenad, som hun bud efter bud lærte i en hast, de ti budord samt slutningen deraf tillige med det i registret over de fem parter i katekismo ansatte spørgsmål: »haver du holdt noget af disse guds bud og befalinger« m. v., som hun på en ganske kort tid lærte at udsige. Dernæst den første, anden og tredje troens artikle, indtil hun kom til Lutheri ord i den tredje troens artikul, nemlig disse ord: »ligervis som han også alle andre, som er i menigheden« og indtil

enden; hvilket stykke jeg holdte med hende i fem samfælde dage, inden jeg fik hende til at lære det tydelig at udsige, både med gode ord og til sidst med tvang. Den tredje part i katekismo lærte hun tydelig ud til enden på to a tre dags tid. Den fjerde part om dåbens sakramente ligeså indtil det tredje stykke, som er Pavli ord: »Men efter sin barmhjertighed haver han frelst os« etc. — og så fremdeles indtil enden af det fjerde stykke i katekismo om dåben, som hun alt var efterladet og genstridig i at lære. Af den femte part om alterens sakramente lærte hun straks indstiftelsens ord, indtil Lutheri ords trede efterfølgende stykker, kunde jeg ikke på nogen måde få hende til at lære. Da, for tiden at vinde, gik jeg de poster og hustavlen forbi og forføjede mig til de små spørgsmål: »Tror du, at du er en synder« o. s. fr., hvilket hun straks lærte at udsige, indtil hun kom til det spørgsmål: »Hvoraf ved du det? Af det hellige evangelio« etc., hvilke få linjer hun var lige så forstokket i at udsige som det andet forommeldte. Jeg begav mig atter derfra til sententserne, som hun lærte vel nok indtil det sprog: »De ere guds menighed, som holde Kristi ord« etc.; dør stødte hun atter igen; dog lærte det omsider og så sententserne ud til enden.

»I alle disse optegnede poster, som hun har været vrangvillig i at lære, var det meste på hendes ansigtsskikkelse at agte, at når hun dennem skulde for mig oplæse, blev hendes ansigt med adskillige farver forandret og tungen som bunden på hende. — Gud har dog ved sin ånd og nåde på bægge sider stået os bi, at hun er kommen til at lære, så og at forstå, så vidt som hun er ung af år, de ting, hun tilforn mest stødte an på og ikke vilde eller kunde udsige, ja adskilligt mere af hendes kristendoms øvelse, som man næppe skulde vente af et barn, så ung af år«.

Nej, det skal himlen videl! Af et fem års barn kunde man vanskelig vente mere. Og man behøver sikkert ikke, som mademoisellen og for resten også N. Hertzberg gør, at gå ud fra, at grunden til, at hun viste sig vrangvillig i at lære adskillige poster i katekismo var den, at hun »alt havde fået smag på adskillige af faderens vildfarelser« — som den guds mand i fuldt alvor skriver i en høj-officiel erklæring om den lille Mette Cathrine, en mening som forøvrigt bispnen ganske tiltræder.

Anders guldsmed var naturligvis inderlig bekymret for sit barns skæbne. Han har ikke den tillid til mlle. Gludstrup, som N. Hertzberg og biskop Wøldike har; han frygter rent ud sagt for, at hun skal fordærve ham hans lille pige. Men hvad skal han gøre? Fra 1736 6. marts til 1737 18. jan. sidder han i arrest. Derefter kommer han på vand og brød, så igen i arrest og endelig transporteres han til Bremerholm. Under alt dette kan han intet foretage sig uden at klage, og en klage fremkommer da bl. a. også i Mortens før nævnte forsvarsskrift af 1737 1. juli, hvor den små Mette Cathrine omtales således: »Dette lille barn er et såre elskeligt barn, begavet af gud dels med en dyrebar skabning og naturlig forstand, dels med åndelige nådegaver«. — Men på det tidspunkt, Morten skriver dette, har allerede den dansk-norske konge taget sig af barnet. Mens Anders sad og nød sit vand og brød, gjorde stiftsøvrigheden i Viborg indberetning om den lille pige, om hvorledes hun, den 5-årige, let kunde blive forført af faderen, »der allerede havde indplantet hos hende en del sine fordærlige meninger, især om den evangeliske kirke og sakramenterne«, og om hvor heldigt det vilde være, hvis hun kunde blive hos mlle. Gludstrup, også når faderen kom ud af sin arrest; og kongen havde resolveret, at barnet ikke måtte komme i faderens hænder, men skulde op-

drages og undervises i guds sande kundskab af Viborg bys fattigkasse (reskr. 1737 8. marts). — Mademoisellen betingede sig 2 mk. 12 sk. ugentlig for barnets »logement, kost, information og fornøden tilsyn« samt 4 rd. årlig til »fornøden linned og ulden at klæde legemet med« — hvilket må kaldes prisbilligt.

Således var der altså sørget for den lille Mette Cathrine. N. Hertzberg tilså hende flittigt, og der gik ikke let nogen måned forbi, uden at biskop Wøldike lod hende komme op i bispegården og lege med sine egne børn. Så hun kunde sagtens!

Hendes yngre søster, der hed Anna Maria, havde brødrene, mens de sad i arrest i Viborg, tinget i kost hos en skikkelig enkekonc, Anne Nielsdatter, Jokum Sørensen Holbæks enke, for 24 sk. ugentlig. Barnet var den gang 2 år. Ludfattige som brødrene var, kunde de kun betale for hende nogle få uger — i alt omtr. 1 rdl. Men så var det, at brødrene ved hin førømtalte sammenkomst med bispen og præsten kaldte de viborgske gejstlige for sadducæere og farisæere til hobe og bispen i særdeleshed for en hykler. For at belønne ondt med godt (jfr. Matt. 5. 44), besluttede bispen sig så til at tage sig af dette lille barns forplejning. Men »da Støttrupperne bekom kundskab derom, krævede de, jeg ved ikke af hvad årsag, og fik forbenævnte rigsdaler penge af konen tilbage og gav hende siden den tid aldrig nogen skilling, lod heller aldrig noget ord falde, hvoraf der kunde mærkes mindste kærligheds gnist end sige gløder at være enten derved eller ved andet samlet på deres hoved«. Bispen blev ikke desmindre ved med at give plejemoderen penge dels af sin egen pung, dels af de indkomne helligdagsbøder. Men dette kunde selvfølgelig kun være en midlertidig foranstaltning. Derfor måtte den enevældige kongemagt atter sættes i bevægelse.

Den ydre anledning til, at Anna Marias forplejningsforhold endelig ordnedes, var den anmodning, den lidet talende Anders guldsmed havde fremsat for politimester Torm før sin afrejse til Lybæk. Omhyggeligt som altid sendte generalkirkeinspektionskollegiet allerede den 11. okt. 1738 dette andragende til Viborg stiftsøvrigheds erklæring, og sendrægtig og omstændelig som altid svarede dette stifts høje øvrighed 1½ måned efter med en af biskop Wøldike forfattet betænkning, der dryppede af affektation. Det hedder deri, at det vilde være »tvært imod al sund og sand samvittighed« at udlevere børnene til faderen; »ti disse børn er også to af Jesu små lam, dem han haver befaleet os (såfremt der er nogen oprigtig kærlighed udi os til hannem selv) ligesom Petro, at føde og opføde med den usvigelige mælk, at de må vokse derudi (!), men ingenlunde tilladt os vitterlig at overlevere dem til at opammes med øglegift, som er under deres læber, hvis hjerte og mund er opfyldt med beskhed og bespottelser imod de højærværdige sakramenter og andre salighedens midler«. — I samme betænkning androg stiftsøvrigheden om, at der ved kongelig resolution måtte blive truffet foranstaltning for en endelig ordning af Anna Marias forplejningsforhold som i sin tid for Mette Cathrines. Herpå svarede kongen med reskript af 1739 9. jan., hvori bestemtes, at Anna Maria skulde nyde underhold og opdragelse enten af de fattiges eller af hospitalets midler, indtil hun kom så vidt, at hun kunde tjene. I henhold hertil beordrede stiftsøvrigheden hospitalsforstanderen til at udbetale plejemoderen Anne Nielsdatter 11 rdl. for hafte udgifter og 28 sk. ugentlig indtil videre.

Moderen, Kirsten Andersdatter, blev foreløbig i Viborg. Er Anders guldsmed ikke tilfreds med hende, så er hun sandelig heller ikke tilfreds med ham. Allerede 1738 28. april, da manden endnu sad fangen i kastellet,

klagede hun gudsjammerligt over »at være ganske forladt« af ham, »som aldrig siden hans bortrejse har skrevet mig et ord til eller sendt mig en hilsen, meget mindre sendt mig noget til min og mit yngste barns ophold, så jeg er derover geråden i en armelig tilstand«. — Sandheden var nok den, at den gode Kirsten Andersdatter havde sin meget store andel i den almenmenneskelige skrøbelighed. Stiftsøvrigheden véd i det mindste at fortælle, »at konen haver rygte for ladhed og ej at have nogen retskaffen lyst til arbejdsomhed; ti vel er det så, at hun er halt og derudover ikke formår at gøre strengt arbejde; men så skal hun dog heller ikke ved siddendes gerning, som formedelst spinden og syen kunde ske, være så flittig som hun burde. Derhos siges og, at når hun end undertiden ved syning eller deslige kan have fortjent noget lidet eller fået nogen hjælp af sine venner og pårørende, da skal hun ikke vide vel at holde hus dermed, men øde det i hast og siden lide sult. Men for tilbøjelighed til brændevin, tyveri, letfærdighed eller anden sådan liderlighed har vi aldrig hørt hende at være bleven beskyldt«.

Hun blev i Viborg til 1744; da tog hun ned til manden. Børnene var stadigvæk henholdsvis hos den pædagogiske mademoiselle og hos den skikkelige enke-kone, hvor de blev fødte og opfødte med den usvigelige mælk, Luthers katekismus og Pontoppidans forklaring. Mette Cathrine er »meget liden og klejnlig af vækst og størrelse«, hvad der måske er mælkens skyld, men udmærker sig vedblivende ved »et usædvanlig godt næmme, meget skarpt judicium, ypperlig hukommelse, et blødt hjerte og en hengiven lyst til guds sande kundskab og frygt«. Anna Maria har ulige ringere næmme end sin ældre søster. »Muligt også, at den kone, til hvilken hun blev sat ud i forpflægning, haver i begyndelsen kælnet for

meget med dette barn, som derudover endnu ikke er kommen til den guds kundskabs grad, som søsteren allerede havde på lige alder«.

Alt går således rigtig godt, og biskop Wøldike har al mulig grund til at være tilfreds. — Da falder pludselig som et lyn fra en klar himmel et kongeligt reskript, dateret 1745 6. august, ned i Viborg stiftsøvrigheds brevkasse. Efter at Kirsten Andersdatter var taget ned til sin mand Anders Jensen Støttrup, havde denne lidet talende guldsmed sendt en ansøgning til kongen af Danmark og Norge om tilladelse til at få sine »tvende umyndige pigebørn« udleveret. Og generalkirkeinspektionskollegiet, som af og til kunde have gode indfald, havde i den anledning forestillet kongen, »at forældre i almindelighed ikke alene har nærmest ret til deres umyndige børn at opdrage, men endog til dennem at undervise i den religion, de selv bekender, endskønt den kan være vildfarende, indtil børnene ved skelsår og alder selv kan gøre forskel på sandhed og vildfarelse«. I henhold hertil befalede kongen, at Anders guldsmeds pigebørn skulde »hannem og hans hustru nu igengives, og overleveres til hvem de bægge med fuldmagt dertil måtte hensende«. Dog skulde herefter såvel hustruen som børnene være landsforviste på samme måde som Anders, »så længe de udi lige vildfarelse og mening med hannem forblive. Derefter I eder allerunderdanigst haver at rette!«

Denne befaling, der så uformodentlig truede bispem med at berøve ham hans små lam, kom til Viborg, mens Wøldike var ude på visitats. Straks han kom hjem derfra, satte han sig hen og tilskrev hs. maj. en meget indtrængende forestilling, som vidner højt om hans ærlige hjerte, men også om hans ubeskrivelige affektation. Med en lommeprokurators snedighed kaster han sig over det i reskriptet flere gange brugte udtryk »de umyndige

pigebørn«, og han udvikler på dette grundlag, hvorledes Anders guldsmed øjensynlig i sin ansøgning må have givet en ganske urigtig og usandfærdig fremstilling af børnenes forhold. »Samme urigtighed består fornemmelig derudi, at bægge børn angives at være endnu sådanne umyndige børn, som endnu skulde behøve både at opdrages og først undervises i nogen religion«. Hvorfra biskoppen har fået sin kundskab om Anders guldsmeds ansøgning, er ikke godt at forstå, da hverken den eller indholdet af den er bleven ham meddelt. Han lægger åbenbart kollegiets motiver i munden på den skikkelige Anders Jensen. — Og han udvikler nu videre, 1) hvorledes Anderses ældste datter Mette Cathrine allerede er i sit 16. år [dette er forkert, hun var den gang kun 14 år; men bispen var i god tro] og så vidt fremskreden i religionskundskaber, at hun kunde konfirmeres til nyår 1746, og 2) hvorledes Anna Maria, der ganske vist kun er 11½ år, dog trods sit svagere næmme er så udviklet af sin alder, at hun om en 4 års tid vil kunne sørge for sig selv og ikke længre falde det offentlige til byrde.

Dette brev, der var stilet til kongen, afgik fra Viborg den 11. oktober sammen med et brev til generalkirkeinspektionskollegiets førstemand grev Holstein, hvori denne indtrængende anmodedes om at hjælpe til at få det kongelige reskript tilbagekaldt. — Samme dag, kort efter postens afgang, indfinder sig for at afhente børnene — Lauritz remmesnider fra Slagelse, den fjerde af brødrene, som i 1736 undgik den forfølgelse, som ramte den øvrige Støttrup-familie, fordi han hændelsesvis ikke var sammen med dem, da de flygtede fra Farsø sogn. Lauritz forlanger børnene udleverede; biskoppen nægter at lade ham få dem. Lauritz henvender sig til stiftsbefalingsmanden med samme begæring. Guldencrone er lige så stiv som bispen. Lauritz må slå sig tiltåls og benytter lejligheden

til at »slå« bispen for 1 rdl. om ugen til kost og tæring i ventetiden. Güldenchrone skriver »i meget bevægelige terminis« til grev Holstein om, at børnenes udlevering bør forhindres. Bispen skriver samme dag til samme og fortæller bl. a. om, hvor nødig den lille Mette Cathrine vil ned til forældrene. Lauritz hæver hver uge sin rigsdaler hos bispen, sikker på, at han med kongens brev i lommen nok skal få broderbørnene udleverede; og bispen erfarer til sin ærgrelse, at Lauritz, der har venner og kendinge i byen, hos hvem han får det meste af sit ophold frit, ikke på langt nær kan forbruge den daler, han hver uge hæver i bispegården.

I alt oppebar Lauritz 8 rdl., som han kvitterede for den 1. decbr. 1745. Stakkels remmesnider! Under 26. november havde kongen fundet for godt at udfærdige et nyt reskript til stiftsøvrigheden i Viborg, i hvilket han i henhold til de af biskop Wøldike anførte grunde ophævede sit reskript af 6. august, og befalede, at de tvende pigebørn skulde forblive, hvor de var, og ej udleveres til deres vildfarende forældre.

Biskoppen havde altså sejret. Ja hans sejr var større, end han havde turdet drømme om; ti reskriptet tilføjede: »Udi det øvrige haver I at anbefale Lars Jensen Støttrup, som til Viborg er ankommen for at afhente disse børn og er af lige vildfarende mening, at han straks forføjer sig ud af vore riger og lande og ikke sig derudi lader finde, så længe han vedbliver sine vildfarelser. . . . Befalende eder gud«.

Stakkels remmesnider! Han var vel rejst. — Men hvem der var glad, var bispen. Den 13. decbr. skriver han et af taknemmelighed overstrømmende brev til grev Holstein. Han kan »næppelig beskrive børnenes glæde, som hjertelig takkede og takker gud og kongen og alle dem, der i nogen måde har hjulpet til deres befrielse.

Den ældste datter skrev af egen drift og invention et ganske skønsom brev med farbroderen til sin fader, opfyldt med megen ærbødighed for sine forældre og tillige med en vel forestillede beskrivning om den nåde, som gud havde bevist hende og hendes søster«.

Med det kunde Lauritz Støttrup så rejse til Tyskland.

VII.

Hermed ender brødrene Støttrups saga. Hvad der siden hændte dem, angår i hvert fald ikke Danmarks-historien. Mellem de fire kættere og det land, som havde fostret dem, var der rejst en usynlig mur, som de ikke turde gennembryde, og som de vel heller ikke, med de erfaringer, de havde høstet, ønskede at gennembryde.

Anna Marias skæbne kan vi følge et par år frem i tiden. Efter sin konfirmation 1750 kom hun et halvt års tid i huset hos præsten Lars Bay i Højbjærg præstegård. Her opførte hun sig yderst slet; hun bandede og svor og var en mesterinde i at lyve og sladre, gad ikke gå til degnens og præstens katekisationer, havde desforuden »en og anden syndig vane« og vilde ikke lade sig lære eller rette. Da hun tilmed var uduelig til sin tjeneste og svagelig i benene ligesom moderen, vilde hr. Lars, der mente, at hun trængte til »en temmelig skarp ave og nøje opsigst«, som han ikke kunde præstere, ikke beholde hende i sit hus og sendte hende bort. Hun kom så til Viborg.

Om hendes forældres og farbrødres færden i det fremmede, hører man i den følgende tid kun løse rygter. Chr. Sørensen Thestrup véd i sin Rinds herreds krønike (Saml. til jydsk hist. og top. 1. og 2. bd.) at fortælle, at

brødrene fra Lybæk rejste lige til grev Zinzendorf i Herrnhut, hvor de dog nok ikke fik nogen god modtagelse. Derfra skal de være rejst til Holland og siden til Hamborg. Viborgs topograf A. C. Krog, som har givet en fremstilling af brødrenes forfølgelsehistorie (Samlede efterretninger om Viborg by 1779) »erindrer at have hørt, at den ene af disse Støttrupper (jeg véd ikke hvilken) for omtrent 24 år siden skal være rejst her igennem byen, men forholdt sig ganske stille og ikkuns taledede med en og anden bekendt«.

Men alt dette er kun rygter. Pålidelige er derimod de oplysninger, der fremkommer på skiftet efter Jens Andersen Aalestrup, hvis bo er behandlet i Hald amts skifteprotokol, et skifte, som min ven og medarbejder cand. mag. S. Nygård har henledet min opmærksomhed på. — Jens Andersen Aalestrup var søn af den foran omtalte herredsfoged i Rinds-Gislum herreder Anders Christensen Aalestrup og broder til Anders guldsmeds kone Kirsten Andersdatter. Da han dør i 1768, opgives som hans eneste arvinger de to søstre Mette Cathrine og Anna Maria Støttrup, den ældste hos forpagter Jens Jensen Bødker på Konstantinsborg, den yngste i tjeneste hos fabrikørenken madam Henriksen i Møllegaden på Kristianshavn, bægge ugifte. Men under skiftebehandlingen fremkommer der et brev, dateret 1769 26. maj, fra Morten Jensen Støttrup i Hamborg, boende i »Wichmanns Hof, von Johannes Bollwerk zur Rechten« og deri et arvekrav fra disse pigers moder, Kirsten Andersdatter, den afdødes søster. Af brevet fremgår, at denne stærkt omtumlede kvinde, som i 1748 blev enke efter Anders Jensen Støttrup, efter mandens død havde været 16—17 år i et »armhus«, men nu siden 1768 3. nov. var indakkorderet i »et honnet fattiges hus«, Pesthofen. Arvekravet blev bestridt af pigernes tilsyns-

væрге; Kirsten Andersdatter ansås for død, og i hvert fald mentes hun ved sine vildfarelser i religionen at have forskertset sin arveret. — Morten Støttrup spidser sin pen, dypper den i al den galde, som hans skuffelsesrige liv har udviklet hos ham, og skriver et harmglødende brev til den høje skifteret. — Men sagen er tabt for ham. 1769 20. juli dør Kirsten Andersdatter, og dermed bortfalder det på hendes vegne rejste arvekrav. Jens Andersen Aalestrups formue deles så mellem Anders guldsmeds døtre, der hver får lidt over 300 rdl.

At kongen af Danmark og Norge heller ikke ved denne lejlighed kunde holdes uden for sagen, noteres kun for en kuriositets skyld. Under 1769 27. oktbr. meddeles der ved kongeligt reskript Mette Cathrine Støttrup, som har fået understøttelse af Viborg fattigvæsen fra hendes forældres bortrejse til nu, tilladelse til desuagtet at hæve den hende tilfaldne arvelod efter Jens Andersen Aalestrup.

Efterskrift.

Støttruppernes historie har været fremstillet udførlig på tryk i A. C. Krog: Samlede efterretninger om Viborg by i ældre og nyere tid (Viborg 1779). De omtales i Thomas Lillelund: Danmarks kirkehistorie (Viborg 1773); Ludvig Helweg: Den danske kirkes historie, 2. bind; L. Koch: Kong Christian VI's historie; Edv. Holm: Danmark-Norges historie, 2. bind, og i O. Nielsen: Uddrag af Kristen Sørensen Thestrups Rinds herreds krønike (i Saml. t. jydsk hist. og top.

1. og 2. bind). — Morten Støttrups biografi findes i Dansk biografisk leksikon.

Kilderne til foranstående afhandling har i alt væsentligt været to pakker, den ene i Viborg bispearkiv (P. Kuriøse papirer), den anden i generalkirkeinspektionskollegiets arkiv (Nr. 12 Angående separatister 1738—44).

I A. Heise: Uddrag af J. P. Thjørrings skildring af viborgske personligheder i forrige århundrede (Saml. t. jydsk hist. og top., 4. bind) findes der udførlige oplysninger om de fleste af de i det foregående omtalte personer. Forøvrigt henvises til Dansk biografisk leksikon og de der citerede skrifter.

Da den i ovenomtalte Rindsherreds krønike (anf. st. 2. bd. s. 42 ff.) meddelte gengivelse af Morten Støttrups indlæg til provsteretten i Vognsild er utilgivelig slet, optrykkes teksten efter et originalmanuskript, fundet blandt de Støttrupske papirer i Viborg bispearkiv.

Indleg.

At ikke Provste-Retten, som til den 30. *Januar*. 1736 udi *Wognsild* Kirke i *Gislum* Herred imod mig samt mine Forældre og Broder er foretaget at skulde holdes, skal tillige med dens *Assessorer* formedelst min, mine Forældres og min Broders Udeblivelse finde sig forgjæves *molesterede* ved deres u-nyttige som og u-fornødene Rejser, Da paa det og ingen Mistanke med Billighed bør have om os, at vi jo tør, hvor Fornødenhed det udkræver, være bekendt den Guds Sandhed (hvilken de Blinde og de Blindes Ledere kalde vildfarendes, vrang og kjettersk), efter hvilken Vi ved Guds Naade have foretaget os at indrette vores Liv og Levnet, indlægges udi Provste-Retten i vores Fraværelse til Efter-

retning som og til Sagens Oplysning og Underretning følgende *Puncter*:

1. I Anledning af Stevnemaalet (dog det blev hverken oplæst i min Nærværelse, da jeg dog var hjemme, ikke heller blev nogen af os meddeleet nogen *Copie* deraf) er jeg foraarsaget at melde noget om den for min Sjæl saa u-lykkelige, vidtbekjendte Gjerning, som for moxen Eet Aar siden skeede i *Wiborg* til saa mange Sjæles Forargelse. Jeg veed vel, at de, som ikke endnu vil eller kand skille imellem Lys og Mørke, men kalder Lys Mørke og Mørke Lys, Ondt Got og Got Ondt, over hvilke Guds Aand raaber Vee i det bekjendte Sprog, *Esa.* 5, 20, Jeg veed vel, at de, siger jeg, kalde den Bekjendelse, som da offentligen blev gjort af mig, en god Gjerning, og tvært imod kalde de det en ond Gjerning og vildfarendes Lærdom, som jeg har foretaget mig, sige de, paa ny, siden jeg ved Guds Faderlige Kjærlighed i *Christo Iesu*, min allerkjæreste Frelser er bleven ved Hans gode Hellig Aand ført i Kundskab igjen om den syndige Tilstaaelse og Bekjendelse, som jeg da gjorde; Men jeg erkjender og kalder dette tvært imod en u-begribelig Guds Kjærlighed imod min arme Sjæl, at mine Fødder ere igjen ved Hans Kraft blevne styrede paa Fredens Vej. Saa vidt nu som forbenævnte Sag med mig i *Wiborg* er bleven udspreddt og bekjendtgjort efter den udvortes *Act* og Omgang, saa u-bekjendt er den for alle Mennsker efter min Sjæls indvortes Omstændigheder, hvorudi jeg har været bested fra det første, jeg begyndte at snuble og falde, og indtil nu, da min Gud og Frelser efter Faldet har begyndt at oprejse mig. Her udover maa jeg med nogle Ord tydeligere baade beskylde mig, fordi jeg faldt, saa og undskylde mig, for saa vidt jeg i min Oprejsning igjen kaldes vranglærendes og vildfarendes. Jeg beskylder mig billigen, i det jeg med Veemodighed bekjender for min Gud og alle Mennsker, at jeg gjorde et stort Fald, en saare daarlig og aldeles syndig Gjerning, da jeg ved Haands Underskrift og

ved Munds offentlige Bekjendelse tilstod, at saadant et *Opus operatum*, som bruges i Kirke-Væsenet, saadanne Vedtægter og Satzer skulde være hellige, Gud behagelige og gode til *Christi* Riges Forfremmelse, hvilke aldeles ikke enten har Exempel eller Befaling i den Hellige Skrift, ikke heller kand viises eller beviises, at der følger nogle Aandens Frugter, men idel U-gudelighed og de aabenbare Kjødets Gjæringer af saadanne Skikke hos de Mennisker, som bruge dem; thi de arme Mennisker kalder alle de sædvanlige Kirke-Skikke en Christendom og veed ej heller af anden Christendom at sige end det bare *Opus operatum*. Skulde det ikke da angre mig, at, efterdi jeg tilforn kjendte dette med nogenledes opladte Øjne, og jeg dog ved menneskelige Over-talelser lod mine Øjne tilstoppe og forblinde, saa at jeg lod mig lede ligesom en Oxe, der gaaer hen at slagtes og veed ikke, at det koster Hans Liv. Graderne til mit Fald vare disse: Da Provste-Retten var saa nær til Ende, at jeg var *examineret*, blev der begjært af mig, at jeg paa alle *Actoris* til mig gjorde Spørsmaler vilde i min *Arrest* endnu give et *catagorisk* og *positive* Nej eller Ja, hvilket jeg og endeligen bevilgede, og da jeg nu havde begyndt efter mit Hjertes og Samvittigheds Overbeviisning at opsette Besvarelserne, blev af en Person, hvilken jeg tilforn havde fattet Kjærlighed til, fremlagt af Ham selv opsatte Besvarelser, hvilke jeg tit og ofte i Begyndelsen med fuld Hu og Alvor, da de bleve *propone-rede* og *ventilerede* for mig, imodstod paa samme Maade efter min Formue, som *Eva* og i Begyndelsen imodstod den forbudne Frugt. Men omsider, da jeg begyndte at lade menneskelig Fornuft-Slutninger og *Conclusioner* med deres (saa kaldede) *bonis Consequentiis* samt Skriftens kjødelige Fortolkning faae Rum hos mig uden at have Guds Aands Vidnesbyrd til at sige Ja og *Amen* der til i min Sjæl og Samvittighed, da begyndte Tviil og Frygt med en ængstlig Mørkhed og Klejnmodighed at plage og beknytte min Sjæl (og

jeg imidlertid blev meere og meere med Ord bedet og overiilet, at jeg skulde dog samtykke), saa at min Sjæl kom nær til Fordervelse og mit Liv til de Ting, som dræbe; Hvis da ikke min Frelser havde staaet i mit mørke Helvede udi min Sjæl og udrettet sit Midler-Embede i mig, sigendes: Forløs Ham! jeg haver fundet en Forsoning, da maatte jeg have faret ned i Fordervelsen, *Iob* 33, 22—24. Og denne min Fordervelse havde været billig, efterdi min Forseelse blev større og større; thi efterat jeg først havde taget imod disse fremmede Besvarelser til at betænke mig paa, om jeg først vilde samtykke de *Puncter*, som havde meest Skin af Rimelighed, saa begyndte jeg da efter Anmodning at reenskrive; men i det jeg nu reenskrev og de allergroveste og u-rimeligste Ting da og forekom, begyndte min Samvittighed at bruse i mig, saa jeg kjendte, at jeg havde gjort ilde allerede. Den retfærdige Gud lod sig og ikke uden Vidnesbyrd i mig, men lod mig føle og smage en saadan forskrekkelig Helvedes Qvale og u-udsigelig Angest i min Sjæl, at endog Legemets Kræfter derved bortsvandt, saa at jeg ikke kunde for Afmagt, ej heller torde for Angest opløfte min Haand med Pennen til at skrive een Linie uden at holde op imellem, og omsider formaaede jeg endog ikke at fremføre eet Ord, men maatte gaae ud fra min Broder af *Arrest-Kammeret* i Forstuen, hvor jeg med Ængstelse, Graad og Hysten veenede mig som en Orm og raabte til min Gud udaf det dybe Helvede, at Hand dog ikke vilde lade mig omkomme i den min Sjæls Ælendighed, hvilket Hand og ikke heller gjorde; Men efterdi jeg da allerede var geraadet saa dybt udi Blindhed og ved Blindheden kast min Frimodighed bort, hvilken, naar den beholdes, haver en stor Belønning, *Ebr.* 10, 35, saa kunde jeg desverre! da ikke have nogen ret Fortrøstning og Tilforladdenhed til Gud til at tage imod Hans behagelige Villies Erkjendelse; men jeg blev ved i min Blindhed at udskrive det, jeg havde begyndt, indtil det sidste Stykke, nemlig den

af Biskoppen opsatte *Deprecation* (thi jeg havde endnu den Følelse i mig, at jeg kjendte det for en stor Guds Bespottelse at afbede det hos Gud som Synd, det jeg dog kjendte at være retfærdigt, og tvert imod at kalde det gudeligt og retfærdigt, som jeg kjendte at være Vederstygelighed og Synd). Saa beseglede jeg da Skriftet; thi jeg kunde ikke skrive længere, og sendte det til sin *Auctor*: Ja jeg vidnede end og for Ham siden i Hans Nærværelse, at jeg kunde paa den Tid bedre taalt at udstaae Kagstrygelse og andre Bødels *Torturer* paa Legemet end den Smerte og Angest, som Gud bestraffede mig med i min Sjæl; Dog var jeg bleven saa blind, at jeg ikke kunde kjende, hvor til den fromme Gud sigtede med denne Revselse, saa at jeg omsider kom til at skrive under; Derfor tillod Gud mig at falde, ikke at jeg skulde blive liggendes, men at jeg skulde lære at kjende mig selv og ydmyge mig for Ham, paa det min Afmagts og U-dygtigheds Erkjendelse maatte drive mig til at søge med Frygt og Zittren Oprensning for alle mine Fald og Fejler hos Gud og at troe Frelserens Ord, som siger: Uden mig kand I slet intet gjøre, *Ioh.* 15, 5. For denne syndige Gjærnings Skyld er jeg ikke tilstrekkelig noksom selv at beskæmme og beskyldte mig, men taaler og billigen, at Menneskene efter Guds Tilladelse, Raad og Domme legger deres Forsmædelse paa mig; thi jeg vil bære Herrens Vrede, efterdi jeg har syndet imod Ham: Dog veed jeg og troer, at den fromme og barmhjertige Gud ikke vil straffe mig i sin Vrede; thi Hand haver igjen beviist mig sin Miskundhed, at jeg maa leve og love Ham. Saa snart jeg nu var kommen af den legemlige *Arrest* i *Wiborg* og havde begivet mig paa Rejsen igjen til *Kjøbenhavn*, da fornåm jeg, at min Sjæl var haardere fængslet, end Legemet var tilforn, fordi jeg havde forlaaret en god Samvittighed og maatte nu derover lide Skibbrud paa Troen: Min Angest blev da aldt større og større, at jeg den gandske Sommer, naar jeg gik igjennem en Gade, følede

Cains Dom (dog ikke hans Fortvilelse) i min Sjæl: Hvo mig finder, vil slaae mig ihjel: Ja, jeg billigede og den Dom i mit Hjerte; thi jeg fandt mig skyldig at døe for den syndige Tilstaaelse, som jeg havde gjort. Nu vil jeg da spørge de Sjæle, som finde nogen Rørelse af Guds Aand og haver ikke aldeles dysset Samvittigheden i Søvn, om de ogsaa holde det for ret, at, naar jeg fandt saadan Tilstand i min Sjæl fra først til sidst, som jeg nu eenfoldigen har beskrevet, jeg da skulde gandske slaget det bort som Grillenfænger og som noget, der kommer af en Slumpe-Lykke? Eller og, om de ikke holde det for rettere, ja aldeles ret, at staae stille ved en saadan Guds Førelse og give Agt paa, hvortil Guds Aand, som er i alle, sigter med sligt, hvorledes Hand overbeviser dem saa langsom, som falde fra, og erindrer og paa-minder dem om de Ting, hvormed de synde, at de skal skille sig af med Ondskab og troe paa Herren, *Vüsd.* 12, 1. Hvo ere da de, som tør tage sig for at beherske et Menneskes Troe og Samvittighed? Hvilken Gjerning Gud alleene tilkommer, efterdi alle skal dog baade være lærde af Gud, *Ioh.* 6, 45, og ikke af Mennisker, *Ebr.* 8, 10. 11, saa skal og enhver af os gjøre Gud Regnskab for sig selv, *Rom.* 14, 12. Hvad Menniskene derfor nu, siden jeg ved Guds Naade har igjen overgivet mig Hans Aands Ledsagning alleene, uden Grund kalde vrangt og vildfarendes hos mig, det rører mig ikke, men jeg har ligesaa stor Aarsag til ved Guds Naade at undskylde mig herudi, som jeg har Aarsag til at beskæmme og beskyldte mig for det forrige.

2. Belangende det, der er meldet i Stevningen, at jeg skulde have talet imod Prædike-Embedet, da siger jeg Ja: Jeg talede med de 2de Beskikkelses Mænd imod det falske Præste-Embed, men ikke imod det *Apostoliske* Lære-Embed. Jeg talede imod dem, som forvilde Folk med deres Løgn, som ikke ere sendte af Herren, og som gavne jo ikke Folket, *Ier.* 23, 32, Men meget meere skade og forføre

dem, i det de gjøre dem forføngelige, gaae om med Løgn og styrke de Ondes Hænder, at de ikke skal omvende sig hver fra sin Ondskab, *v. 14. 16.* Jeg taledede ikke just de Ord, som jeg her skriver, men det jeg taledede af den *Materie*, taledede jeg imod saadanne Prædikantere, som enten befinde sig selv skyldige i saadanne Ting som disse forbenævnte, eller, om de ikke engang vil kjende det, kjendes dog saaledes af Gud og af dem, som have den Salvelse af den Hellige, *1. Ioh. 2, 20. 27.*, thi de dømme alle Ting og dømmes af ingen *1. Cor. 2, 15.* Min Anledning til at tale om denne *Materie* var fornemmelig den *Articul*, som de oplæste af Kongens Forordning: *Alle de, som med Frugt og Nytte kand høre Guds Ord etc.* Disse faa Ord tog jeg da i Betragtning, sigendes: (om ikke med samme Ord, saa dog i samme Meening) Kongens Ord ere dyrebare og kand ikke andet end samtykkes af hver Sandheds Elskere; Men hvor prædikes Guds Ord? Guds Ord er Sandhed, *Ioh. 17, 17*, og derudi blive de Troende helligede til Eet; thi ellers var *Christi* Bøn og Øjemerket i hans Bøn forgjæves. End meere: Dersom de havde staaet i mit hemmelige Raad og ladet mit Folk høre NB. mine Ord, da havde de NB. omvendt sig fra deres den onde Vej og fra deres Idrætters Ondskab, siger Herren, *Ier. 23, 22.* *Item:* Er mit Ord ikke som en Ild, siger Herren, og som en Hammer, der sønderslaaer en Klippe? *v. 29.* Jeg spørger atter: Hvor prædikes da Guds Ord? Vil mand svare: Det prædikes overalldt her i *Lutherdommet*, da siger jeg: jeg troer det ikke, uden jeg faaer NB. seet det, at det prædikes i den *Lutherske* meere end i de andre fine *Secter*; Thi vilde mand beviise det dermed, at Skriftens Sprog i Mængde *citeres* og fremdrages, da skeer det samme og i de andre *Secter*. Ja al Løgnens Fader Djævelen vidste og i Ørken at *allegere* Skriften, *Matth. 4, 6.* Tør vel derfor nogen tilstaae, at det var Guds Ord, Hand taledede af Skriften, *Ps. 91, 11.* Jeg

troer ikke derfor, siger jeg, at det er Guds Ord, der prædikes, uden jeg seer det: Hvorfor ikke? maatte nogen spørge. Jeg svarer: Siden jeg har lært at troe, at Guds Ord selv er Sandhed, saa troer jeg og følgelig, at det er NB. altsammen Sandhed, som Ordet siger: Nu siger da Guds Ord saaledes, *Ier. 23, 22. 29.*, som før er anført: Dersom de havde staaet i mit hemmelige Raad og ladet *etc. Item:* Er mit Ord ikke *etc.* Disse Sprog for Vidtløftigheds Skyld ere mig nok; Dersom nu nogen *prætenderer*, at Hand prædiker Guds Ord og dog ikke overbeviiser mig med øjensynlige Exempler, at det Ord, som Hand prædiker, haver disse Sproges Egenskaber og virker slige Frugter, saa troer jeg ikke, at Hand prædiker Guds Ord. Fremdeeles, naar nogen viiser mig, at det Ord, som Hand prædiker, saaledes er Sandhed, at det helliger Tilhørerne i Sandheden, saa at de maatte vorde Eet, ligesom Gud Fader og Søn ere Eet, at de maatte vorde Eet i dem, paa det Verden kand troe og kjende, at Faderen haver udsendt Sønnen, *Ioh. 17, 21. 23*, Saa vil jeg troe, at Hand prædiker Guds Ord; Men hvo som vil kalde det Guds Ord, som Hand prædiker, og dog ikke finder iblandt sine Tilhørere den Samfund og hellige Eenighed, (som er det allereeniste og dyrebareste, hvilket vores allerkjæreste Frelser har ved sit Midler-Embede til Veje bragt), langt mindre er i Stand selv til at kunde foreene sig aandeligen med en fornødret *Iesu* Discipel eller Discipelinde, om Gud ved sin Faderlige Kjærlighed i *Christo Iesu* lod endnu Verden blive begavet med nogle saadanne, Hvo som, siger jeg, hverken finder sig selv eller nogle i det ringeste af sine Tilhørere i saadan Tilstand, som dog ufejlbarligen følger med Sandheds Ord, og vil dog kalde det Guds Ord, som Hand prædiker, Hand farer højlig vild, vandrer og omgaaes i Mørket og har aldrig kjendt, langt mindre prædiket Guds Ord, men prædiker den Afguds Bugens og den store *Babels* Ord. Forresten, efterdi Guds Ord er Sandhed, og der er NB. NB.

ingen Løgn af Sandheden, 1. *Ioh.* 2, 21, Hvad gjøres da behov med mange *Argumenter* at beviise den Falskhed og Forførelse, der er i disse Tidens Præste-Embede, som udi alt er forventt og stridigt imod Sandheden. Jeg vil af mange Ting alleene røre ved Eet eller Toe Stykker, som de arme blinde Mennisker kand ikke andet end bedrages ved. For Exempel: Naar der uden Frygt siges til den vankundige og u-gudelige Hob: Kjæreste *Christi* Venner! Gode Christne! *etc.*, Hvad tænker da de arme Mennisker andet, end at det maa være sandt? og saa blive de ved at gaae frem og frem i det gamle Væsen uden at bekymre sig videre; Men *Ah!* en stor Guds Bespottelse og Løgn at beqvemme saadanne *Tituler* paa saadanne Mennisker, som passer sig paa ingen anden, enten de kaldes Præster eller Tilhørere, end paa dem, der gjøre alt, hvad *Christus* har befalet sine *Apostler*, *Ioh.* 15, 14; *Matth.* 28, 20. Hvor vidt nu disse *Christi* Befalinger strekker sig i Henseende til sin egen og denne Verdens Fornægtelse og Overgivelse til Guds kjærlige Villie at kjende og gjøre *etc.*, *etc.*, og hvor lidet, ja hos de fleeste aldeeles intet der paatænkes, i Agt tages eller settes i Verk deraf, det efterlader jeg til dem at eftersee, som kand faae Øjne at see det med. Endnu Eet Stykke, som vel ikke er u-brugelig paa de fleeste Steder, nemlig: Naar der prædikes de saa kaldede Liig-Prædikener, det maa være over de meere eller mindre U-gudelige, grove Verdens Børn, der har vandret i alle Vederstygeligheder, Forfængeligheder og Hjertets Stivhed, tales der ikke da af Prædike-Stolene i flæng: Den salig Mand, den salig Kone *etc.*, Sjælen er allerede i Guds Haand, hvor ingen Pine rører den *etc.* (hvor dette dyrebare Sprog i Særdeleshed bliver fordrejet), da der dog staaer i *Texten*: De NB. Retfærdiges Sjæle ere i Guds Haand, *Viisd.* 3, 1. Der maatte nogen indvende: Mand skal ingen fordømme. Vel: Men saa skal mand ej heller uden Grund prise nogen salig, naar deres Levnet fordømmer dem, *Ezech.* 13, v. 19,

Esai. 5, 20. Hvad ere da saadanne Liig-Prædikener andet end (efter deres gamle *Titul*) Lyve-Prædikener, Djevelens eget Verk og U-retfærdigheds heele Samling? Hvad er Frugterne af dem andet end Penge (U-retfærdigheds Løn) for Præsten og Løgn og Bedragerie for de arme Tilhørere? Hvad Slutning gjøre de sig heraf uden denne (som desverre! af Erfarenhed kand fornemmes): See! sluttes her, det gaaer dog ikke saa hart til, som Præsten prædiker somme Tider: Hand er dog god, naar hand prædiker Liig-Prædikener: Hand fordømmer dog ingen; thi saa og saa levede denne og den min Naboe: Hand drak og dobledede, bedrev Hoer og Mord, bandede og skjældede, sloges og gjorde Vold, var bitter og u-kjærlig *etc.*, men saaest du, om Præsten ikke alligevel sagde, at Hand blev salig? Hvad har da du og jeg nødig at tage os det saa nær, at vi skulde omvende os meere end Hand, saasom Præsten dog prædiker somme Tider om? Vi blive dog nok salige saa vel som Hand, naar vi forsømme kuns intet at faae Præsten til os, førend vi døe *etc.* Men hvad tykkes Eder her? Er det ikke at styrke de Ondes Hænder, at de ikke skal omvende sig? Er det ikke at forvilde Herrens dyrekjøbte Folk med Løgn? Er det ikke at sige flux til dem, som foragte Gud: Herren haver talet: I skal have Fred, og at sige til hver, som vandrer i sit Hjertes Stivhed: Der skal ingen U-lykke komme over Eder, *Ier.* 23, *v.* 14. 17. 32. Naar der nu i saa faa Ting gives saa kjendelig Stød, saa var det nok, om der ikke engang var meere at kjende det af, at det er ikke Guds Ord, der prædikes; thi der er ingen Løgn af Sandheden: Hvorledes skal den Mund, som taler Løgn, naar den lyster, da og kunde tale Guds Ord? Eller hvorledes kand Guds Aand komme til at tale i slige Mennisker, *Matth.* 10, 20, efterdi de tale det, som de have hørt og seet hos deres Fader, *Ioh.* 8, 38. Skulde Embedet være Gud behageligt og de dyrekjøbte Sjæle gavnligt, da burde det i alle Ting, i alle Ord og Gjerninger være

indrettet efter Guds Befaling; thi saaledes var det *Apostoliske* Embede og dets Tjeneres Lærdom og Levnet indrettet, at mand kunde see baade paa Lærerne i Besynderlighed saa og paa den største Deel af Tilhørerne, at det var Guds Ord, der ærdes; Men hvorledes skal jeg blive saa daarlig meere, at jeg skulde lade mig indbilde, at *Christi* Korses Fiender, som forfølge og forjage hans Lemmer, skulde kunde være Hans Legems Opbyggere? Hvo kand træde frem og sige med *Paulo*: Bliver mine Efterfølgere, som jeg er *Christi*, og agter dem, som saaledes omgaaes, ligesom I have os til et Exempel? *1. Cor.* 11, 1, *Phil.* 3, 17. Monne de ikke snarere i deres Adfærd viiser, at de selv efterfølge *Annam*, *Cajpham* og *Saulum*? Hvorledes kand nu I tale got, som ere onde; thi af Hjertets Overflødighed taler Munden? *Matth.* 12, v. 34. Nu slutter jeg saaledes om Eders Prædike-Embede: Alt det, som min Himmelske Fader ikke haver plantet, skal med Rod oprykkes, *Matth.* 15, 13. Nu er jeg vis paa, at Hand ikke har plantet andet Slags Prædike-Embede end det, som Hand i sin Søn udi Hans *Apostler* oprettede, *2. Cor.* 5, 19., hvilke ikke selv formedelst selvforhvervede *Studeringer* taledede efter eget Tykke, men *Christi* og Hans Faders Aand taledede i dennem, *Matth.* 10, 20. *Ergo*.

3. Jeg beskyldes og i Stevningen for at have forført mine Forældre og kommet dem til at forsømme Kirken; men jeg siger Nej til begge disse Ting: Jeg haver ikke kommet dem til at forsømme Kirken; thi saa burde de tilforn have været satte til at tage vare paa den, som Embedets Opvartere; men jeg har tilskyndet dem til at NB. forlade den og al dens falske og *Babelske* Tjeneste, som skeer i den, paa det de ikke meere skulde blive deelagtige i *Babels* Synder og ikke faae af dens Plager, *Aabenb.* 18, 4; *Ier.* 51, 9. Thi som den udvortes *Babel* ikke kand læges, ihvor meget mand end flikker der paa, ja om mand end tog Balsam til dens Smerte, saa blev den dog ikke lægt, *Ier.* 51, 8. 9.,

saa kjender jeg og, at saa længe Verden og Hedningerne ere drukne af dens Hories Hastigheds Viin, saa ere de galne, *Ier.* 51, 7, *Aabenb.* 18, 3, og kand ikke tage imod Omvendelse til Sandheds Erkjendelse, eller blive ædrue igjen af Djævelens Snare *etc.*, *2. Tim.* 2, 25. 26. Og efterdi jeg da saavelsom og min Broder (der og tillige for vore Forældres Forførelse er beskyldet og stevnet) saae, at vore arme gamle Forældre med den store vankundige Hob satte deres heele blinde Tillid til den udvortes, falskeligen kaldet, Guds Tjeniste, og de forglemte eller rettere vidste ikke, hvorudi den sande Guds Dyrkelse bestaaer, som er at fremstille sine Legemer til at være et levendes, helligt og Gud velbehageligt Offer, hvilken er den med Ordet overensstemmende Guds Dyrkelse *etc.*, *Rom.* 12, 1. 2; *Iac.* 1, 27, de vidste og ikke at søge Guds Rige, *Matth.* 5, 33, som er inden i Menniskene, *Luc.* 17, 21, saa at de ikke vidste andet end, naar de gik til Kirke om Søndagen, til Skrifte paa de bestemte Tider og fik saa omsider Præsten til sig, naar Døden angreb dem, at den Sag imellem Gud og dem havde da sin Rigtighed uden at blive omvendte af gandske Hjerte fra Mørket til Lyset, uden at blive fødte oven af, *Ioh.* 3, 3, uden at blive nye *Creature etc.*; efterdi vi da, siger jeg, kjendte og saae denne store Farlighed, som vore Forældre paa Sjælens Vegne stak udi, og de selv ikke saae den, vare vi da ikke pligtige, saa fremt vi elskede deres Sjæle, at viise dem, saa vidt Gud gav os Naade til, at det var en vildfarendes Vej, de vandrede paa; Og lad være, at andre sige, vi have forført dem, saa sige vi dog Nej; thi vi kjende og viide saa vel som og de, at den Vej, som fører igjennem den snevre Port til Livet, er den rette, alligevel saa faa gaae derpaa; og vilde nogen sige, at den snevre Vej og det forvildende Kirke-Væsen kunde nok bestaae tilsammen, da sige vi Nej; thi vi bekjende, at ingen *Religions Sectes*

Navn, ingen udvortes *Satzer* eller Skikke, ingen menneskelig Oplysning kand efterdags frelse vore Sjæle, men alleene Guds Kjærlighed og Barmhertighed i *Christo Iesu* samt Hans saliggjørende Naade, som oplærer os, at vi skal forsage det u-gudelige Væsen *etc.*, *Tit.* 2, 11, 12. 13. Vi finde ingen Sødhed eller Salighed, førend vi finde den i *Christi* Piners Samfund; vi forlange ingen Skikke eller Leve-Regler uden vor Frelseres Lærdom og Levnet at efterfølge; vi behøve ingen Lære-Mestere uden den Sandheds Aand, som kand ledsage os til al Sandhed, *Ioh.* 16, 13, *Cap.* 14, *v.* 26, 1. *Ioh.* 2, 20. 27.; vi kjende ingen anden Tempel for vor Himmelske Fader, hvor Hand med sin Søn og den Hellig Aand kand og vil boe, hvor vor Frelser vil aabenbare sig selv for os, *Ioh.* 14, 21, uden vore Hjerter; thi vi ere *Christi* Huus, *Ebr.* 3, 6, og vore Sjæle saavelsom vore Legemer ere den Hellig Aands Tempel, 1. *Cor.* 3, 16, *Cap.* 6, 19, 2. *Cor.* 6, 16. Naar vi nu kjende disse Ting at være Sandhed, ere vi da ikke skyldige til at være sligt bekjendt for Menniskene og i Særdeleshed for vore Forældre?

4. Det fjerde og sidste, som vi, saa vidt jeg veed, ere stevnede for, er vor salige Søsters Begravelse, fordi vi ikke derudi vilde efterabe andres Overtroe og gamle Skikke. Denne *Punct* er ikke synderlig værd at besvare, langt mindre at stevne og kalde nogen til Ting for; Men Synden, som skeer med denne Overtroes Gjærning at gjøre, den er vel værd at vogte sig for, helst for dem, som høre og vide den Forargelse, som de vankundige Mennisker faae deraf, efterdi de derudi saavelsom og i de andre udvortes Skikke sette deres Christendom, som vi nyligen har hørt Exempel paa. Forresten, efterdi det ikke er befalet i Skriften, men meget meere forbudet og billigen kand henføres til Afguderie for den Overtroe, som settes derudi, og til Troldom, fordi det just skal skee Tre Gange, ligesom og al anden Hexerie. Saa gjøre

I da Guds Ord til intet formedelst Eders Skikke, som I (eller Eders Fædre) haver paalagt, og I gjøre meget saadant, *Marc. 7, 13.*

Saa vidt er da besvaret det meeste mig er vitterligt af Stevnemaalet. Jeg beder da ydmygst, at det ikke optages som noget, jeg af Ondskab og Trættekjærhed skulde have haft Fornøjelse udaf, men som en Sag, jeg har afgjort imellem min Gud og mig uden at see paa noget Menniske.

Støttrup, d. 30. Januar. 1736.

Morten Iensen Støttrup.

